

MOSLIMS

begrip

CHRISTENEN

januari 1999
JAARGANG 25 no. 1

*god
de ene*

begrip

BUREAUS VOOR ONTMOETING MET MOSLIMS

Katholieke Kerk in Nederland: Drs. L. van Oers, Cura Migratorum
Luybenstraat 17, 5211 BR Den Bosch. Tel. (+31) 073-6145159

Katholieke Kerk in België: S. Lambregs, pr.

Kastertstraat 19, B-3600 Genk, België. Tel. (+32) 089- 352 883

Ned. Herv. Kerk: Mevr. Josien Folbert,

Gereformeerde Kerken in Nederland: Drs. C. van 't Leven,

Bureau Ontmoeting met Moslims SoW, Postbus 203, 3830 AE Leusden.

Tel. (+31) 033-4960327/328/329; Fax. (+31) 033-4948707

REDACTIE:

M. van den Boom (eindredactie)

J. Folbert

S. Lambregs

N. Landman

C. van 't Leven (kernredactie)

A. Mulder

L. van Oers (kernredactie)

G. Speelman

K. Steenbrink

P. Valkenberg

e-mail: sowom@gkn.nl

Abonnementen:

f 30,- / 600 Bfrs per jaar (5 nummers)

Losse nummers: f 6,50 / 120 Bfrs

Giro 4300211 tnv Begrip/Cura Migratorum

België: Kredietbank 453-0258581-69

tnv Begrip, Kastertstraat 19, 3600 Genk

Abonnementen kunnen elk gewenst moment ingaan en worden automatisch verlengd, tenzij vier weken voor het begin van het nieuwe kalenderjaar opgezegd.

Uitgever, redactie en administratie:

'Cura Migratorum'

Luybenstraat 17

5211 BR Den Bosch

Tel. (+31) 073-6145159

Fax. (+31) 073-6131175

Advertentietarieven op aanvraag.

Voor het overnemen van artikelen is toestemming van de uitgever nodig.

Op Internet te raadplegen als:

http://onderwijs.efa.nl/levonet/begrip_moslims_christenen

Tekeningen: F. Kalb

GOD, DE ENE

Begrip trekt een nieuw jasje aan! Het is met pijn in ons hart dat wij afscheid nemen van dr. Karel Steenbrink als hoofdredacteur. Hij heeft in afgelopen jaren met veel elan het blad Begrip vorm en inhoud gegeven. We zullen zijn immer enthousiaste stuurmanschap missen. Gelukkig blijft Karel nog altijd als redactielid actief betrokken bij de redactie. Karel bedankt!

Onderwijs is de nieuwe hoofdredactie van start gegaan die voorlopig zal bestaan uit een drieman/vrouw-schap te weten, Marien van den Boom, Berry van Oers en Cokkie van 't Leven. Wij hopen, als kernredactie, met visie en volharding het tweede millennium in te gaan... Op weg naar 2000 heeft de RKK-Kerk dit jaar uitgeroepen tot het 'Jaar van de Vader'. In het kader daarvan bieden wij u een themanummer aan over de implicaties van de EENHEID VAN GOD in Christendom en Islam. Namens de redactie een goed en gezegend nieuw jaar toegewenst.

INHOUDSOPGAVE BEGRIP JANUARI 1999, JAARGANG 25 NO. 1

HET ISLAMITISCH-CHRISTELIJKE LEERHUIS

De religieuze dimensie van het woord *baraka* (Mohamed Ajouaou) 2

OVER GOD, DE ENE

DIALOOG MOSLIMS-CHRISTENEN

Vier redenen waarom er één God is (Karel Steenbrink) 4

Een islamitische visie op de eenheid van God (Abdul Bari Muchtar) 11

Het jaar van de Barmhartige Vader (1998-1999) (Simon Lambregs) 15

800 jaar Averroës; de herdenking van een groot filosoof
(Mustapha Lkoundi) 19

Ibn Tufayl, een tijdgenoot van Averroës (Marien van den Boom) 25

In memoriam 27

RAMADAN/'ID AL-FITR 30

MOSLIMS IN EUROPA 33

BOEKEN 39

PERSONALIA 42

CURSUSSEN EN ONTMOETINGEN

DE RELIGIEUZE DIMENSIE VAN HET WOORD *BARAKA*

Mohamed Ajouaou

Er zijn heel veel woorden die verband leggen tussen de natuurlijke, zichtbare en de bovennatuurlijke, onzichtbare werkelijkheid. Een voorbeeld hiervan is het Arabische woord *baraka*, in het Nederlands vertaald met 'zegen'. Het woord *baraka* verwijst niet naar iets zelfstandigs maar naar een verband, een geestelijke meerwaarde, waardoor aan iets concreets iets abstracts (God, geesten, heiligen, herinnering) wordt toegevoegd.

Het bestaan van *baraka* is dus afhankelijk van een 'drager' (ding, gebeurtenis of daad) en een bron. *Baraka* is ook afhankelijk van een bewuste waarnemer, de mens, die deze verbanden kan opsporen. De grootste bron van *baraka* is God.

Bewuste waarnemer betekent dan: (min of meer) godsdienstig ingesteld zijn.

Wanneer is/wordt iets drager van *baraka*? Er bestaan verschillende classificaties ter zake het bestaan van *baraka*.

Er zijn dingen die altijd dragers van *baraka* zijn. Er zijn dingen die drager van *baraka* kunnen zijn en er zijn dingen die drager zijn van 'geen *baraka*'.

Dingen die altijd drager zijn van *baraka*, zijn door de Schepper als *bijzonder* bestempeld of direct van Hem afkomstig. Bijvoorbeeld: een heilig Boek, een bijzondere (feest)dag of heilige maand. Men hoeft deze alleen als zodanig te erkennen om van die geestelijke meerwaarde te profiteren. Bij een religieuze feestdag zegt men: 'idokom mobarak'. Letterlijk vertaald is dat: 'uw feestdag is gezegend'.

Er zijn dingen die onderworpen kunnen zijn aan *Baraka*. Daarvoor moet de gelovige iets ondernemen gericht op de grootste Bron. Een geboren kind kan 'mabrouk' (gezegend zijn) zijn als het een passende religieuze naam krijgt, besneden wordt, goed religieus opgevoed wordt. Het voedsel wordt 'mabrouk' als men het in de naam van God en conform de door de profeet Mohammed vastgestelde etiketten nuttigt.

Een van deze voorschriften houdt in dat het voedsel gezamenlijk en uit eenzelfde bord genuttigd wordt. Wanneer een gezinlid bijvoorbeeld apart gaat eten, bevat het voedsel geen *baraka* en heeft hij twee keer meer nodig dan wanneer hij zich bij de rest van de familie aansluit. Felicitaties bij dit soort dingen worden uitgesproken in de vorm van een wens: 'Allah ibarak fi (x)', letterlijk vertaald: 'moge God uw (x) zegenen'.

Tenslotte, de dingen die drager zijn van 'geen *baraka*'. Moslims formuleren dit bewust zo en spreken niet over iets, dat geen *baraka* draagt. Deze laatste manier van formuleren wekt namelijk de indruk dat het ooit wel kan. De eerste sluit de *baraka* voor altijd uit. Bovendien betekent het dragen van 'geen *baraka*' een vermindering van de objectieve

waarde van de drager, of zelfs het teniet doen van alle waarde. 'Geen *baraka*' is hier gelijk aan het 'Niets'. Het 'Niets' bestaat niet, maar haar leegte wordt wel gevreesd. Alle in de islam als *haram* (*verboden*) bestempelde dingen behoren tot deze categorie. Denk hier aan oneerlijk vergaarde rijkdommen, verboden voedsel of immoreel gedrag.

Het woord *baraka* is voor de moslims (althans voor Arabisch sprekende) een zeer dierbaar woord. Het roept veel associaties op en heeft positieve effecten op het dagelijks leven. Ik had ooit een paar gebedskleden gekocht en ik dacht: 'Laat ik aan mijn tante in Nederland een mooi exemplaar geven. Haar heel oude gebedskleed is aan vervanging toe'. Toen ik het nieuwe gebedskleed aanbood, kreeg ik te horen: 'lief bedoeld maar het had niet hoeven. Oude spullen zijn beter, want die hebben *baraka*'. Haar zoon wilde haar oude kapotte klok vervangen, maar ook dat had ze om dezelfde reden liever niet. De bron van deze *baraka* (de geestelijke meerwaarde) was voor haar de herinnering aan haar overleden man. De geest van haar man is bij die klok. En zo heeft mijn tante vrede met haar oude spullen en voorkomt ze daarmee consumptief gedrag waarbij altijd alles nieuw moet zijn.

In negatieve zin gold dit ook voor mijn broer, die in Marokko woont. Hij werkte als schilder en had een vast salaris. De familie wist ongeveer hoeveel hij verdiende en waar het geld vandaan kwam. Als hij aan broertjes en zusjes wat zakgeld gaf of als hij iets voor onze ouders meenam was iedereen er blij mee. Totdat hij van beroep wisselde en als ober in een zeer goed lopend café-restaurant ging werken. Hij verdiende een flink bedrag aan foien, bovenop

zijn vaste salaris. Hij werd daardoor ruimhartiger met het uitgeven van geld. Mijn vader twijfelde wel eens of het geld wel eerlijk verdiend was. Dus weigerde hij om het aan te nemen. Mijn moeder accepteert de geschenken van mijn broer, zolang niet bewezen is dat een en ander met oneerlijk geld is verkregen.

Het woord *baraka* heeft op deze wijze een positieve invloed op het gedrag van moslims in het dagelijks leven.

Enkele gebeden uit de Sunna:

En du'ah is een kort gebed voor specifieke omstandigheden

VOOR MOEILIJKE TIJDEN:

"*God, niets is gemakkelijk behalve datgene wat U gemakkelijk maakt, en U kunt wat verdrietig is gemakkelijk maken, als U het wilt.*"
(Ibn Hibban)

"*God is ons genoeg, Hij is de beste beschermer.*"
(Al Bukhari, Muslim)

BIJ EEN ZIEKE

"*God, neem het kwade weg, Heer van de mensen, genees want U bent de Genezer. Er is geen genezing buiten uw genezing, genezing die geen ziekte achterlaat.*"
(Al Bukhari)

Uit: Du'ah from Quran and Sunna, compiled by dr. Jamal A Badawi, Ta-Ha Publishers 1979.

VIER REDENEN WAAROM ER ÉÉN GOD IS

Karel Steenbrink

Toen ik in 1970 als student, ter voorbereiding op een proefschrift, onderzoek deed naar het islamonderwijs in Indonesië, wilde ik leerling worden op een PESANTREN, een islamitisch college. Ik vroeg toelating tot die van Gontor. Ik wilde aan alles meedoen, ook aan het gebed in de moskee, maar verklaarde wel katholiek te zijn en geen reden te zien om dat te veranderen. De directeur, Kiai Imam Zarkasji overhoorde me. Of ik de regels voor de rituele wassingen kende, de gebedshoudingen en dergelijke zaken. Daarna legde hij me soera 112 voor:

In de naam van God, de Erbarmner, de Barmhartige
Zeg: Hij is God, één
God, de behoudende;
baarde niet, is niet gebaar
en niets is Hem gelijk, niet één

Ik las dat in het Arabisch, vertaalde het zo goed mogelijk in het Indonesisch en verklaarde toen, dat zo ook de christelijke geloofsbelijdenis begint: Ik geloof in één God. Verder legde ik uit, dat volgens de moderne koran-commentaren de regel 'baarde niet, is niet gebaar' een verwijt is naar de Arabische traditionele religie, die in lichamelijke afstammelingen van 'godendochters' zou geloven. Ook het christendom gelooft immers niet in een fysieke geboorte van Jezus uit de Vader. God is één, dat is vaste overtuiging van christen én moslim. Voor de lezer: de vier onderdelen van dit portret zijn ook afzonderlijk te lezen. De niet zo filosofisch ingestelde lezer mag de eerste twee secties dus rustig overslaan.

1. De filosoof: Thomas Aquinas (1225-1274)

In zijn grote theologische handboek begint Aquinas met een lang vertoog over de wetenschap der theologie (vraag 1). Vraag 2-11 bespreken daarop God: of er een God is? Of God uit delen is samengesteld, of Hij volmaakt is, goed, onbeperkt, in alle dingen bestaat, onveranderlijk is, eeuwig: eindigend met de vraag of God één is?

Allereerst worden een aantal beschouwingen gegeven over het begrip 'één': is iets beter of slechter, meer of

'minder' als het (maar) één is? Thomas zegt:

"Eenheid voegt niets wezenlijks toe aan een bestaand iets, maar ontkent simpelweg een verdeeldheid, want dat iets één is, betekent niet meer dan dat het ongedeeld is. Hierdoor is het al duidelijk dat alle echt bestaande dingen één zijn. Want de dingen zijn ofwel één en enkelvoudig dan wel samengesteld. Enkelvoudige dingen zijn niet verdeeld en kunnen ook niet verdeeld worden, terwijl samengestelde dingen niet echt bestaan zolang hun onderdelen zijn gescheiden. Pas als deze onderdelen bijeengebracht zijn, komt het ding tot bestaan. Het is dus duidelijk dat het concrete bestaan van alles

alleen gevestigd is in onverdeelheid. Daarom behouden de dingen hun eenheid zolang zij bestaan.

Er zijn twee tegenstrijdige meningen bij diegenen die eenheid gelijk stellen aan bestaan en aan het getal, dat de eenheid instelt. Pythagoras en Plato zagen dat eenheid gelijk staat aan bestaan en daar ook niets aan toevoegt, maar alleen inhoudt dat het bestaande onverdeeld is. Zij pasten dit ook toe op het getal dat de eenheid instelt. Omdat ieder getal uit afzonderlijke eenheden bestaat, geloofden zij dat het getal de basis is van alle dingen. Maar Avicenna erkende dat de eenheid als beginpunt van het getal iets aan het bestaan toevoegt (want anders zou een uit afzonderlijke eenheden bestaand getal toch geen eigenschap van veelheid kunnen zijn) en daarom erkende hij dat de eenheid net als het concrete bestaan iets toevoegt aan het wezen van een bestaand iets, zoals 'witheid' iets toevoegt aan een mens. Dit laatste lijkt mij helemaal onjuist, want iedereen is toch door zijn diepste wezen zelf al één..”

In deze fase van het debat spreekt Thomas (in Ia:11,1) nog niet over God, maar alleen nog in het algemeen over het begrip één. Niet de bijbel, maar de Griekse én de Arabische filosofie kiest hij als gesprekspartner (Avicenna staat voor de moslim Ibn Sina, 980-1037, afkomstig uit het huidige Uzbekistan en werkend in Iran; zijn Arabische werken waren voor Thomas en tijdgenoten in het Latijn vertaald).

Pas in Ia: 11,3 bespreekt Thomas de vraag **Of God één is?**

Enerzijds: Het lijkt erop dat God niet één is. Want Paulus zegt in 1 Cor. 8:5 "in deze zin zijn er ongetwijfeld goden en heren in menigte.." Bovendien staat eenheid als

nummer aan het begin van een reeks van veelheid en die kan niet worden toegeschreven aan God, die geen hoeveelheid kent. Bovendien kan de eenheid niet afgeleid worden tot concreet bestaan, omdat het gebrek inhoudt, die er toch in God niet kan bestaan. Zodoende kunnen wij niet van één God spreken.

Daarentegen: verklaart Deuteronomium 6:4 "Hoor, Israël, de Heer onze God is één God".

Dat er één God is kan op drie manieren aangetoond worden.

Allereerst: omdat God ongedeeld is. Geen enkele individu kan met anderen zijn bijzondere eigenschappen delen. Socrates heeft met andere mensen gemeen wat hem tot mens maakt, maar wat hem tot deze mens maakt, dat behoort alleen tot deze Socrates. Ook bij God is dit het geval, want zoals we al hebben aangetoond, is God zijn eigen wezen. Dus God te zijn, dat houdt ook in: deze God te zijn. Daarom is het onmogelijk dat er meerdere goden zijn.

Ten tweede: omdat Gods volmaaktheid geen grenzen kent. Als er meerdere goden zouden zijn, zouden zij moeten verschillen. Iets dat bij de één hoort zou niet bij de ander kunnen horen. En als dit een beperking zou zijn, zou de Ene God niet helemaal volmaakt zijn. Er kan dus niet meer dan één God zijn. En daarom bogen de filosofen, om het zo te zeggen, ook al in oude tijden voor de waarheid en erkenden zij dat de bron van alle dingen, indien onbeperkt, nooit veel in aantal kon zijn.

Ten derde: omdat de wereld één is. We vinden alle dingen in een bepaalde volgorde, het ene aan het andere ondergeschikt. Nu kunnen diverse dingen alleen in een bepaalde volgorde voorkomen, als er een principe van orde is. Eenheid en orde komen in een veelheid van dingen immers door één enkele oorzaak op een perfectere manier voor dan door vele; omdat een eenheid immers vanuit zijn wezen eenheid voortbrengt, terwijl vele

dingen slechts incidenteel tot eenheid kunnen leiden, namelijk in zoverre zij al één waren. Daarom moet de allereerste bron van eenheid en orde in het heelal, namelijk God, wel één zijn in Zichzelf want de eerste is immers de meest volmaakte en dit niet bij toeval maar door zijn Wezen.

Op de eerste tegenwerping moeten wij zeggen dat de term 'goden in menigte' alleen verwijst naar de verkeerde geloofsvoor-

stellingen van diegenen die vele goden ver-eerden in de mening dat de planeten en andere sterren en zelfs ieder apart deel van de wereld goddelijk zou zijn. Daarom gaat de passage ook door met: "toch is er voor ons maar één God, de Vader.."

Op de tweede tegenwerping zeggen wij dat de eenheid als begin van een reeks van veelheid niet op God kan worden toegepast maar alleen op de materiële dingen.

2. Tylor (1832-1917): Historische reconstructies over de oorsprong van monotheïsme en dromen over de toekomst

Sinds de opkomst van de moderne godsdienstwetenschap in de 19e eeuw, is er heel wat gedacht over de ontwikkeling van de godsidee. In 12 stevige banden heeft de Oostenrijkse Pater Wilhelm Schmidt tussen 1912 en 1955

beschrijvingen over allerlei volkeren en stammen gepubliceerd, waaruit steeds maar weer blijkt, dat op tal van plaatsen wel vele goden, geesten, demonen en duivels vereerd en gevreesd worden, maar dat overal toch nog de kennis aanwezig is van de Ene allerhoogste, op veel hoger plan dan de lagere goden en geesten. Schmidt met zijn theorie van het *oer-monotheïsme* gaat er van uit, dat de oudste mensheid zelf in de persoon van Adam een godsopenbaring heeft gekregen, waardoor die kennis van de Ene godheid is ontstaan en later ook is doorgegeven, zij het vaak in verbasterde vorm. Veel katholieke, maar ook veel moslim-godsdienstwetenschappers waren en zijn blij met de sterk door feiten uitgewerkte theorie van Schmidt.

De vele feiten uit de godsdiensten der wereld kunnen echter ook anders uitgelegd worden: niet als een afval van een oorspronkelijk en zuiver geloof, maar eerder als een langzaam ontwaken vanuit een diffuse en nog onduidelijke kennis naar een helder en duidelijk inzicht. Edward Burnett Tylor, die in 1871 met een theorie van 'primitieve godsdienstigheid' en het 'animisme' kwam, wordt zelfs wel geëerd als de grondlegger van de 'objectieve en academische godsdienstwetenschap'. Volgens Tylor is de mensheid eerst op het idee van een ziel gekomen door twee ervaringen: die van de slaap (waar gaat het bewustzijn dan naar toe? wat maakt het dan in de droom allemaal mee?) en de dood (waar blijft de geest van de voorouders?). Op basis daarvan construeerde hij een primitieve mens, die geloofde dat alles: bomen, stenen, bergen, wolken en vooral de mens

zelf binnenin een geest had. Vanuit dit universeel animisme concludeerde de mens langzamerhand tot het bestaan van meerdere hogere goden, waarbij hij uiteindelijk tot het ééngodendom of monotheïsme geraakte.

Tussen het 'echte veelgodendom' en het monotheïsme onderscheidt men dan ook nog wel een vorm, waarbij een bepaald volk slechts één God erkent, maar tegelijk accepteert dat andere volkeren een andere god hebben. Het Jona-verhaal suggereert zo iemand die denkt, dat hij het machtsgebied van (de Joodse) godheid kan verlaten, als hij maar een verre reis maakt.

Het oudste monotheïsme vinden we wellicht niet bij de Joden, maar bij de Egyptenaren. Rond 1375 v Chr. maakte farao Amunhotep IV een wet, die bepaalde dat Aton de enige God was en hij noemde zichzelf dan ook Echnaton, 'aan Aton toegewijd'. In later tijd werd de dynastie van Echnaton en zijn vernieuwende religie weer vernietigd. Alleen verdween dit monotheïsme weer.

De overgang van veelgodendom naar het vereren van slechts één God is zeker niet alleen een pure vermindering van getal. Het is zeker niet zo, dat de éne God slechts een van de velen is, alleen dan in zijn/haar eentje overgebleven. Allereerst heeft de éne God veel minder menselijke trekjes: het rabbijnse en islamitische verhaal vertelt over Abraham die op de winkel van zijn vader moest passen, een zaak waarin godenbeelden werden verkocht. Abraham vond dat werk niet zo leuk, sloeg de beelden allemaal kapot op één na en vertelde, dat ze allemaal ruzie hadden gekregen, waarop ze elkaar kapot

sloegen, uit tijd. Psalm 113 spreekt ook in die stijl: "Hún goden zijn maar zilver en goud, door mensenhanden gemaakt; ze hebben een mond: maar kunnen niet spreken; oren: maar kunnen niet horen; een neus, maar kunnen niet ruiken, hun handen kunnen niet tasten."

Radicaler natuurlijk nog moest de Griekse kritiek op de vele goden zijn, want het was me in die godenfamilie een janboel, te beginnen met oppervader Zeus, die alsmaar ruzie had met zijn 'echtgenote', omdat hij jonge en knappe vrouwen verleidde op zijn 'dienstreizen' naar de aarde. In de Griekse godenwereld kwamen corruptie, machtsmisbruik, incest, drankmisbruik, afijn alle menselijke ondeugden, zo veel voor dat ook de Griekse filosofen uitvoerig protesteerden tegen belachelijke karakters van deze 'goden': logisch dat de geschiedkundigen in de overgang naar het monotheïsme ook een hogere fase van religie zagen.

In de moderne tijd is overigens ook een kritiek gekomen op het monotheïsme als de uiteindelijke vorm van religie. De Franse revolutionaire filosoof en universele veelweter August Comte (1798-1857) ontwierp al een drie-fasen-wet, waarin de mensheid zich zou ontwikkelen via een *theologisch* stadium (de verklaring van alle verschijnselen wordt gezocht in bovennatuurlijke, goddelijke krachten) naar een *metafysisch* stadium (rationeel denken van de filosofie) om te eindigen in een *positivistisch* stadium (rechtstreekse observatie van harde feiten bepaalt onze kennis). Recenter kritiek op het monotheïsme is wel, dat bijna overal de vrouwelijke godheden zijn wegge-

drongen en dat uiteindelijk vrijwel overal een mannelijk en nogal dominerende, patriarchale godheid het pleit heeft gewonnen.

Er zijn evenwel ook andere evolutionaire modellen. De Franse jezuïet Pierre Teilhard de Chardin (1881-1955), theoloog en geoloog, zag een wereld in evolutie, waar de éne God niet aan het begin, maar eerder aan het einde zou staan: via een ontwikkeling van de convergerende mensheid naar een steeds grotere eenheid, gebaseerd op de liefde

3. Een 'oververhitte' en eenzame God? Mystieke beschouwingen

De grote protestante kerkleider Dr. Hendrik Kraemer (1888-1965) heeft meermalen gesproken over 'het raadsel van de islam', die 'ofschoon als godsdienst ondiep en arm van inhoud, alle godsdiensten ter wereld overtreft door de kracht waarmee hij beslag legt op zijn belijders' (1938: *De Islam als godsdienstig en zendingsprobleem*, blz. 5).

In meerdere geschriften beklemtoont Kraemer dat de islam de meest strikt monotheïstische religie is. Voor Kraemer is de islamitische God een verre en eenzame God:

"De Islam is radicaal op God gericht en laat daarbij allerduidelijkst zijn profetische oorsprong zien. De Islam neemt God wel heel erg serieus. Gods eenheid en uniciteit, Zijn strenge soevereiniteit en hoge almacht zijn het vurig brandende hart van de Islam. Iedereen die ooit met een begrijpend hart de bekende uitspraken van moslems heeft gehoord: *Allahu Akbar* (God is groot) en: *la sjarika lahu* (niets is aan Hem gelijkwaardig), weet dat de Islam doordrongen is van deze fundamentele

macht en kwaliteit. Het begrip van de naakte majesteit van God in de Islam is werkelijk ongeëvenaard. Zelfs in de droge traktaten van de *kalam* of systematische theologie, wordt deze aandacht op Gods eenheid overweldigend aangetoond door het feit dat bijna alle aandacht hier wordt opgeëist door de Godsleer, de bestudering van Zijn wezen en Zijn eigenschappen (..) We zouden in het zuiver-religieuze spreken van de Islam kunnen aangeven dat er een proces van oververhitting gaande is. Dat is het geval met de idee van Openbaring, maar ook in de Godsopvatting. De Islam is op God gericht, maar in een oververhitte staat. Allah is in de Islam een withete majesteit, withete Almacht, withete Eenheid. Zijn persoonlijkheid verdampt en vervaagt in de brandende hitte van Zijn eigenschappen. Deze on-persoonlijke aspecten, alhoewel natuurlijk niet helemaal ontdaan van een persoonlijke relatie, zijn de eigenlijke voorwerpen van religieuze verering." (*The Christian Message in a non-Christian World*, 1938, 220-221).

Is er geen Gods nabijheid, geen genegenheid tot God in de Islam? Is de islamitische God daarom een verre en eenzame?

Hendrik Kraemer schreef zelf een dissertatie over islamitische mystiek in Indonesië, maar behoorde jammer genoeg tot een protestantse stroming, die een grote afkeer had van mystiek en dat alles als een bijna-ziekelijke of in ieder geval zondige menselijke poging beschouwde om tot God te komen en zelfs één te worden met Hem/Haar. Kraemers afkeer van mystiek had zeker te maken met de Nazi-verering voor de Germaanse erfenis, en met zijn angst voor totalitaire systemen.

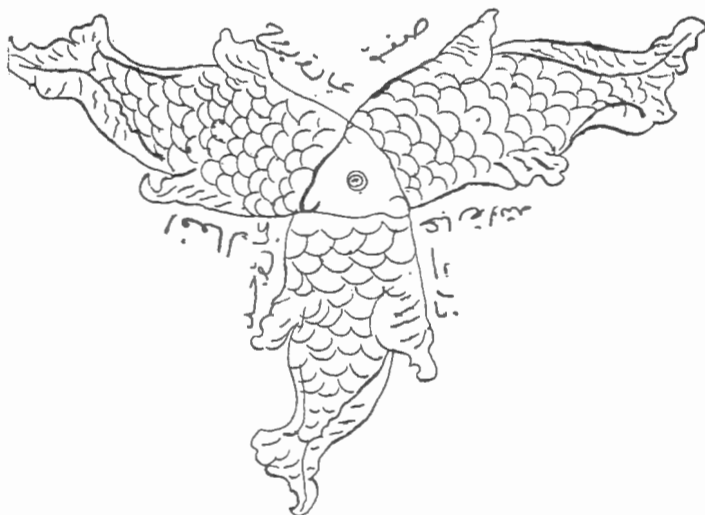
Een antwoord op Kraemer is juist te vinden in de islamitische mystiek. Een van de basisteksten hier is een 'woord van God', niet overgeleverd als woord van de koran maar als een speciale *hadith*: *man 'arafa nafsahu faqad 'arafa rabbahu*: "Wie zichzelf begrijpt, begrijpt ook zijn/haar Heer". Dit kun je begrijpen als een uitspraak, die aangeeft, dat de mens een weerspiegeling is van het goddelijke, de mens als beeld of 'kalief, plaatsbekleder van God, zodat in de mens zoveel goddelijks is, dat de mens door zichzelf, zijn eigen wezen te beschouwen tot het goddelijke kan komen. Een andere uitleg is, dat er voor de mens geen rechtstreekser weg tot God is dan die door de schepping en wel door het hoogtepunt van de schepping heen: alleen via de schepping kan de mens tot een voorlopig en nog onvolmaakt kennen van God komen. Geen gemakkelijk pantheïsme of monïsme dus, waarin mens en God één worden verklaard, maar een weg tot God vanuit en via zijn belangrijkste schepping, de mens.

Een andere kern-uitspraak van de islamitische mystiek is: "Ik (God) was een schitterende verborgen edelsteen, en ik wilde gekend worden." Waarom zou God immers de wereld hebben geschapen? Onvolmaakt en zondig als die is? God wilde gekend zijn, wilde relatie. In de speculaties wordt dan Gods kennis en God-als-gekend gezien als de eerste interne uitstromingen of emanaties binnen de godheid: een soort islamitische poging om de ene, maar contactzoekende God te verklaren. De islamitische theologie heeft nooit aan een soort leer van Drieëenheid gewild, maar de tekenaars hebben toch wel zoïets

willen doen, zoals de afbeelding hierbij
van de drie vissen (God- God-kennend en

God-gekend)

weergeeft.

4. Het ethische appèl: de éne God als Behoeder van de armen én rijken

De islamitische geloofsbelijdenis, kort als hij is, kent toch twee onderscheiden delen: *Ik belijd, dat er geen godheid is, dan God alleen*. Het eerste deel ('Ik belijd dat er geen godheid is') wordt *de ontkenning* genoemd. De ontkenning dat er iets op aarde is, waar de mens zich geheel aan zou moeten of mogen hechten, waaraan hij absolute of goddelijke waarde zou mogen toekennen. Daarnaast is er de bevestiging: dat absolute en goddelijke is er alleen in God.

De koran stelt het meermalen in verband met de ontmoeting met God op de dag van het oordeel: de rijke denkt vaak alleen maar aan bezit, tot hij op het laatste oordeel oog in oog met God wordt geconfronteerd: "De mens is zijn Heer niet erkentelijk, hij is er zelf getuige van. Het bezit heeft hij hevig lief. Weet hij het dan niet? Wanneer wat in de graven is, wordt omgewoeld en wat in het binnenste is te voorschijn wordt gebracht, dan is hun Heer op die dag over hen welingelicht." (Soera 100,6-11).

Dit kán natuurlijk tot een wereldmijdende mystiek leiden, tot een leven in wereldvreemdheid. Maar bij een gezonde vroomheid, leidt het zeker tot een dragelijker bestaan voor de armen en meer geluk en heilszekerheid voor de rijken.

Zo is het geloof in de éne God geen wiskundige, filosofische formule, geen noodlottig eindpunt van een ontwikkeling in de geschiedenis, maar een ethisch appèl, dat nog steeds spreekt.

1. Geloofsbelijdenis van de Islam.

Als je het hebt over de eenheid van God, kun je niet buiten de geloofsbelijdenis van de Islam of 'Shahada'. De volledige geloofsbelijdenis luidt:

Ik getuig dat er geen god is behalve God (Allah) en dat Mohammed zijn boodschapper is.

Het eerste gedeelte van dit credo namelijk: *La ilah illa Allah (Er is geen god behalve Allah)* wordt vaak in het Arabisch 'kalimat el- tauhid' genoemd, verklaring van de eenheid van God. Dit gedeelte bestaat weer uit twee delen: het eerste bevat een ontkenning en het tweede een bevestiging. Eerst wordt ontkend dat er goden zijn en vervolgens wordt bevestigd dat er maar een god (ilah) is, de enige echte God (Allah). In dit deel van de shahada *Er is geen god dan God* komt het woord god twee keer voor. Het eerste is de vertaling van het Arabische woord 'ilah', terwijl het tweede de vertaling is van het woord 'Allah'. In de koran noemt God Zichzelf vaak Allah (God), ilah (god) en Rabb (heer).

Hieronder een aantal citaten uit de koran waarin de drie woorden voorkomen.

'En redetwist niet anders dan op de beste wijze met de lieden van de Schrift, behalve met de onrechtplegers onder hen. En zegt: Wij geloven in wat aan ons is neergezonden en in wat aan jullie is neergezonden; onze God (Ilah) en jullie God is één, en wij hebben ons aan Hem overgegeven' (K 29/46)

In deze soera vraagt God moslims om op een goede manier te discussiëren met de lieden van de Schrift, joden en christenen. Verder zegt God dat de drie

geloofsgemeenschappen dezelfde God aanbidden.

'Hebben zij een andere god dan God (Allah)? Lofprijzing aan God (Allah) boven hun genotengeverij.'

Met zij wordt hier de ongelovigen bedoeld. In de bovengenoemde verzen betekent god degene die men aanbidt of tot wie men bidt. In andere plaatsen van de koran heeft het woord god (ilah) meer betrekking op dingen die de mensen verafgoden.

'Heb jij degene gezien, die zijn begeerte tot zijn god (ilah) neemt, zou jij een beschermer voor hem zijn?' (K 25/43).

En 'Voorwaar, jouw Heer (Rabb) is de Schepper, de Alwetende.' (K 15/86).

Vaak spreekt God in 'wij-vorm', wat niet betekent dat Hij meer dan één is, maar het is om Zijn grootheid laten blijken.

"En voorzeker, Wij hebben de mens geschapen en Wij weten wat zijn ziel hem inluistert en Wij zijn dichter bij hem dan zijn halsslagader' (K50/16)

La ilaha illa Allah betekent dus: Er is geen godheid behalve de éne echte God, en deze God is van iedereen, christenen, joden, andersgelovigen en zelfs ongelovigen. Dit is dan de tauhid, het verklaren dat er maar één God is. Het tegengestelde van tauhid is 'shirk', het toekennen van een gezelschap/deelgenoot/gelijke aan God. Als je in andere krachten gelooft dan die van God, dan pleeg je 'shirk', zonde die God niet zomaar vergeeft.

"Voorwaar, Allah vergeeft niet dat aan Hem deelgenoten toegekend worden, maar Hij vergeeft daarnaast alles aan wie Hij wil. En wie aan Allah deelgenoten toekent: die heeft waarlijk

een geweldige zonde verzonnen.” (K4/48)

H. Bey Arifin, een moderne Indonesische 'khotib', vrijdagsgebed-predikant, noemt in zijn boek 'Kumpulan Khutbah Jumat' (Verzameling Vrijdagspreken) soorten shirk: zichtbare, verborgen, grote en kleine shirk. Tot zichtbare shirk behoort het beschouwen van mensen of beelden als god naast God. Dat je vreest voor die mensen of die beelden en bij hen heil zoekt, of dat je bidt tot hen voor rijkdom. Ook onder zichtbare shirk valt het beschouwen van een graf, bepaalde plaatsen, bomen, tempels, kris of zwaard als god, halve god of tiende god. Kortom allerlei soorten bijgeloven vallen allemaal onder shirk.

2. Een fragment uit een korancommentaar.

Soerah Al-Ichlas.

En' Zeg: 'Hij is God (Allah), de Enige. God (Allah) is de enige van Wie al het geschapene afhankelijk is. Hij heeft niet verwekt en is niet verwekt. En niet één is aan Hem gelijk. (K/Soera 112).

In zijn koranexegese *Safwat el-tafasir (Het beste van de exegesen)* legt Mohammed Ali Al-Sabuni de betekenis van deze soera uit. Zeg, o Mohammed, tegen de spottende veelgodenaanbidders: "Mijn God die ik aanbid, Degene tot Wie ik jullie vraag te bidden is één, enig, zonder deelgenoten en gelijken. Niet in Zijn Wezen, niet in Zijn eigenschappen, niet in Zijn daden. Hij is groot en verheven, één en enig. Niet zoals de christenen die geloven dat God uit de Vader, de Zoon en de Heilige Geest bestaat. Ook niet zoals de veelgodenaanbidders die geloven dat er veel goden zouden zijn. Over de betekenis van het vers *Hij heeft niet verwekt* schrijft al-Sabuni het volgende.

God heeft geen kind genomen. Hij heeft zoon noch dochter. Dit vers is volgens Al-Sabuni het antwoord op iedereen die God een zoon toekent zoals de joden die zeggen dat Uzair (Ezra) de zoon van God is, en de christenen die zeggen dat Jezus de zoon van God is. En zoals de Arabische veelgodenaanbidders die denken dat engelen dochters van God zijn. Als reactie op hen allen zegt God dat hij geen zoon heeft. Want de zoon moet van hetzelfde soort zijn als de vader. God de Verhevene is eeuwig en niets of niemand lijkt op Hem. God kan geen zoon hebben, want alleen iemand die een vrouw heeft kan een zoon hebben. God heeft geen vrouw en dat blijkt uit het volgende vers: *Hoe kan hij een zoon hebben indien Hij geen metgezellin heeft?* (K 6/101)

3. God volgens de soennieten.

In zijn boek 'Aqidat Ahl el-Sunnat wa al-Djamaat (Het geloof van de aanhangers van de traditie en gemeenschap) beschrijft Al-Sjeich Mohammed Saleh de opvatting van God volgens de koran. Hij redeneert als volgt. We geloven in de heerschappij van God de Verhevene, dat wil zeggen dat Hij onze Heer is de Schepper, Heerser, de Bestuurder. We geloven in de goddelijkheid van God de Verhevene, dat wil zeggen dat Hij de Ware God is en alles wat aanbeden wordt buiten Hem is vals. We geloven in Zijn namen en eigenschappen, dat wil zeggen dat Hij schone namen en volmaakte, hoogste eigenschappen heeft. We geloven in Zijn enigheid daarin, dat wil zeggen dat Hij geen gelijke heeft in Zijn heerschappij, ook niet in Zijn goddelijkheid, ook niet in Zijn namen en eigenschappen. God de Verhevene zegt: '(Hij is de) Heer van de hemelen en de aarde en wat ertussen is:

Zelfstandige, sluimer noch slaap kan Hem treffen, aan Hem behoort toe wat er in de hemelen en wat er op de aarde is. Wie is degene die voorspraak doet bij Hem zonder Zijn verlof? Hij kent wat er voor hen is wat er achter hen is. En zij kunnen niets van Zijn Kennis omvatten, behalve wat Hij wil. En Zijn Zetel strekt zich uit over de hemelen en de aarde en het waken over beide vermoet Hem niet. En Hij is de Verhevene, de Almachtige. (K2/255)

We geloven dat Hij God is, Degene naast Wie er geen god is dan Hij, de Kenner van het onwaarneembare en het waarneembare, Hij is de Erbarmer, de Meest Barmhartige. Hij is God, Degene naast Wie er geen god is dan Hij, de Heerser, de Heilige, de Schenker van veiligheid, de Vertrouwende, de Beschermmer, de Almachtige, de Onweerstaanbare Onderwerper, de Trotse. Heilig is Hij boven wat zij Hem toekennen. Hij is God, Schepper, de Voortbrenger, de Vormer, aan Hem behoren de Schone Namen. Wat er in de hemelen en op de aarde is prijst Zijn Glorie. En Hij is de Almachtige, de Alwijze. (K59/22-24)

Zo beschrijft God Zichzelf in de koran. Zoals Hij Zichzelf beschrijft zo geloven de aanhangers van de traditie en gemeenschap (Ahl el-Sunnah wa el-Djamaah), de soennieten.

4. Het etische appèl

Moslams geloven in God zoals Hij Zichzelf beschrijft in de koran en hadith (woorden en daden van de profeet Mohammed). God is één. Zijn zetel strekt zich uit over de hemelen en aarde en Hij dichtbij (dichterbij dan je slagader). Hij is uniek in alles en heeft geen gelijke. Daarom kan hij ook geen zoon hebben. Maar nu stuit ik op een

probleem. Ik heb geleerd dat de christenen niet in één God geloven zoals wij moslams. Maar na veel contacten te hebben met christenen ontdek ik dat ze ook in de eenheid van God geloven. Ze voelen zich niet aangesproken door de verzen die over de eenheid van God gaan zoals Soerah al-Ichlas. Dit zet me tot nadenken: welke christenen zouden ze bedoelen in al die 'tafsirs' (koranexegesen) en Islamitische boeken die ik gelezen heb. Zouden ze anders zijn dat de christenen die ik ken? Het is duidelijk dat ik te weinig van de christenen en het christendom af weet.

Over de eenheid van God kunnen we, moslams en christenen, eindeloos discussiëren, vooral als we elkaars geloof en godsdeed beoordelen. Veel moslams zullen zeggen dat christenen in drie goden geloven, waarop de christenen beweren dat God van de moslams eenzaam is. Dit bevordert de dialoog tussen de twee geloofsgemeenschappen niet. Nog gevaarlijker vind ik het als je probeert bepaalde verzen uit het heilig boek van de ander op je eigen manier te interpreteren of zelfs je eigen draai er aan te geven, of

een afwijkende uitleg daarvan naar voren te brengen. Ik ben het met Karel Steenbrink eens dat we het maar beter over het ethische appèl kunnen hebben van het geloven in één God, dan over het twisten over wie echt in één God gelooft..

Muhammad Imaduddin Abdurrahman, een Indonesische moslim intellectueel die in de jaren zeventig een serie lezingen verzorgde in de moskee van het Technische Instituut Bandung, beschrijft in zijn boek 'Kuliah Tauhid' (Lezingen over de eenheid van God), een aantal eigenschappen van iemand die de eenheid van God verklaart.

Een gelovige is vrij van egoïsme en verwaandheid. Egoïsme behoort de satan toe, niet de gelovigen. Uit egoïsme wilde 'iblis' (de satan) in het paradijs niet buigen voor Adam. In soerah 2 vers 34 in de koran staat: 'En toen Wij tot de Engelen zeiden; "Buigt jullie voor Adam, "toen bogen zij, behalve Iblis (de Satan). Hij weigerde en was hooghartig en hij werd één van de ongelovigen'. In soerah 7 vers 12 vroeg Allah aan Iblis: "Wat belemmerde jou je neer te knielen, toen ik het jou beval?" Hij zei: "Ik ben beter dan hem (Adam); U hebt mij uit vuur geschapen terwijl U hem uit aarde hebt geschapen." Satan wilde dus niet buigen omdat hij vindt dat hij veel beter is dan Adam. Profeet Mohammed (vzmh) heeft gezegd tegen zijn metgezellen: "Zal ik jullie vertellen wie de bewoners van het paradijs zijn? Het is iedere zwakke die als zwak wordt beschouwd en waar op neergekeken

wordt, die, als hij bij Allah zou zweren, door Allah verhoord zou worden. Zal ik jullie nu vertellen wie de bewoners van de hel zijn? Dat is iedereen die geen zachtaardigheid kent, brutaal en trots is." Verder is een gelovige iemand die God weet te danken voor alles wat Hij aan hem/haar heeft gegeven. God zegt: ' Als jullie dankbaar zijn, dan zullen Wij zeker jullie (genietingen) vermeerderen. En als jullie ondankbaar zijn: voorwaar, Mijn bestraffing is zeker hard.'"(K14/7)

Er zijn natuurlijk nog veel meer kenmerken of eigenschappen van een gelovige. Niet alleen het verrichten van goede werken en vermijden van slechte daden, maar ook het bevelen van het goede en het verbieden van het verwerpelijke. 'En geef (O Mohammed) goede tijdingen aan degenen die geloven en goede werken verrichten: dat er voor hen Tuinen (in het Paradijs zijn waar onder door de rivieren stromen)"(K2/25). En "(Zij zijn) degenen die de boodschapper volgen, de ongeletterde profeet, die zij bij hen, in de Taurat (Thora) en in de Indjil (Evangelië), beschreven vinden. Hij beveelt hun het goede en hij verbiedt hun het verwerpelijke, en hij staat hun de goede dingen toe en hij verbiedt hun de slechte dingen. Hij bevrijdt hun van hun lasten en van de boeien die op hen rustten. Degenen die hem geloven, hem bijstaan en hem helpen en die het Licht (de Koran) volgen dat met hem is neergezonden: zij zijn degenen die welslagen."(K7/157)

'HET JAAR VAN DE BARMHARTIGE VADER'(1998-1999):

over de 'Enigheid van God' in het derde bezinningsjaar van de Rooms-Katholieken op weg naar het jaar 2000.

Simon Lambregs, Abrahamhuis Genk(B)

DE BEZINNINGSKANS VAN HET (CHRISTELIJKE) JAAR 2000.

In voorbereiding op het jaar 2000, de godsdienstige viering van het 2000ste jaar na de geboorte van Jezus Christus - niet de historische viering (!), heeft de Rooms-katholieke Kerk onder impuls van de voorstellen uit de pauselijke encycliek 'Tertio millennio Adveniente' ('Bij het naderen van het derde millennium'1994) een driejaar-durende bezinning opgezet over het mysterie van de menswording van de Drie-Ene God in de mensengeschiedenis. Het zou, volgens paus Johannes-Paulus II die zelf het initiatief nam, een tijd van reflectie, bekering en vernieuwing moeten worden voor de rooms-katholieke christenen.

De Belgische Bisschoppen hebben op de Weg naar 2000 in dat kader drie bisschoppelijke verklaringen uitgegeven: omtrent het getuigenis van Jezus zelf in het evangelie (1996-1997) met als titel 'Op weg naar 2000'; over het openstellen van het hart van de mens voor de werking van de Heilige Geest 'Op de adem van de Geest naar het jaar 2000'; en over de verwijzing van beide naar de Barmhartige Vader onder de titel 'God, onze Vader, Uw Rijk kome'. Deze verklaring wordt elk jaar ondersteund met een reeks van animatie- en verdiepingboeken en brochures. De Belgische bisdommen hebben dit alles bovendien in kleingeld omgezet naar de pastorale vlakken van parochies, onderwijs en bewegingen. Ook elders in de Roomse Europese- en wereldkerk hebben de bisschopsconferenties en bisdommen soortgelijke aanzetten tot bezinningen gegeven.

In het 'Christusjaar' (1997) stond Pasen centraal, in het Jaar van de Geest (1998) werd de nadruk op het Pinksterfeest gelegd. Het geheel zou met Kerstmis 1999 als hoogtepunt in Bethlehem gecentreerd moeten worden. De Rooms-katholieke Kerk wil dan een stap naar de andere Kerken

zetten, evenals naar de Abrahamitische Godsdiensten, het Jodendom en de Islam. Het Jaar 2000 wordt een 'Heilig Jaar' genoemd omdat de Rooms-katholieke christenen 'Gods Heilsboodschap in hun leven bijzonder willen beleven' door bijzondere stappen te zetten naar verzoening en gerechtigheid m.b.t. de andere Kerken, de andere godsdiensten, de lijdende en verdrukte mensheid en alle mensen van goede wil. Naast persoonlijke bekering en verzoening wil de kerk ook concrete stappen zetten t.b.v. alle medemensen om vergeving te vragen en schenken, en een oproep doen aan de maatschappij om de internationale schuldenlast af te bouwen.

In onze interreligieuze West-Europese maatschappij schijnt deze bezinning op de Drie-eenheid van God en Gods Incarnatie in de mensengeschiedenis geen dialogaal theologisch, filosofisch en praktisch aanknopingspunt te bieden naar de twee andere monotheïstische Abrahamitische godsdiensten. En toch proberen zowel de Wereldkerk als de Belgische kerkprovincie en de bisdommen initiatieven op te zetten voor ontmoeting en gesprek met joden en moslims in hun midden. Reeds gaven moslims in gesprekken met het bisdom Hasselt (België) te kennen: 'de godsdienstige viering van het jaar 2000 is typisch christelijk en voor christenen..... Het is dus een aparte viering voor hen, niet voor ons'.

Toch willen rooms-katholieke christenen 'bij het naderen van (hun) derde millennium' graag, ook al heeft dat niet een geloofsbetekenis voor andersgelovigen, de hand reiken naar de andere kerken, naar joden en moslims, en naar de lijdende en zoekende mensheid.

Welke kansen kan deze bezinning bieden aan de interreligieuze dialoog en relatie-opbouw met moslims in ons midden ?

'BARMHARTIG ZOALS DE HEMELSE VADER' (Lc.6,36):

EEN NAAM VOOR GOD.

Deze oproep van Jezus vormt in de verklaring van de Belgische bisschoppen een centrale gedachte. Slechts wanneer christenen leven als een nieuwe schepping vanuit Gods barmhartigheid, kunnen zij ook een klimaat van barmhartigheid in deze wereld bevorderen (blz.12).

Die barmhartigheid van God is zichtbaar geworden in Jezus en roept de christenen op tot een 'nieuwe cultuur van barmhartigheid'. In citaat van het slotdocument van de Oecumenische Samenkomst van Graz in 1997 over verzoening wordt het christelijk leven gezien als 'school van barmhartigheid'(A 23). De christenen worden uitgenodigd om zich in hun gebed en inzet open te stellen voor Gods barmhartigheid. Naar het woord van Jezus (Mt.5,5-7) zullen barmhartigen barmhartigheid ondervinden. Dat zal, volgens de bisschoppen, voor het postmoderne christendom tot uitdrukking komen door kwetsbaar én solidaire, persoonlijk én structureel te kiezen voor de armen, schulden kwijt te schelden en vanuit het menselijk lijden zich aan God, de barmhartige Vader, toe te vertrouwen.

In de 99 Namen van God komt de naam 'Vader' niet voor. Maar wel 'De Barmhartige'.

De Koran opent met een aanroeping van De Barmhartige, de 'Rahim', die 'tot in zijn ingewanden bewogen is'. En elk gebed van de moslim opent met dit bekende vers: 'In de Naam van God, de Barmhartige, de Genadevolle'.

Al-Ghazali (1058-1111, Thus/Centraal Azië), theoloog-jurist en mystieker, noemt in zijn 'Negenennegentig mooie namen van God' de naam van 'De Barmhartige' zelfs de ware eigenaam van God.

De Vlaamse priester-psychotherapeut Frans van Steenberghe opent in zijn boek 'Barmhartigheid, dat is grote liefde' in het vijfde hoofdstuk de deuren naar de Islam. Hij brengt het gedachtegoed van de Oecumenische Bijeenkomst van Graz zo dicht mogelijk bij de basis en geeft concrete

aanzetten voor het 'Jaar van de Barmhartige Vader'.

Het is goed en belangrijk dat moslims weten dat christenen de Ene en Barmhartige God aanbidden zoals zij. Het is goed dat zij weten dat Jezus voor de christenen geen 'andere' God is naast God, aldus Père Jacques Jonnier, christelijk islamoloog ('Pour connaître l'Islam, p.50, Editions du Cerf/1988). In Jezus wordt voor de christenen Gods Barmhartigheid, ja 'De Barmhartige Zelf' zichtbaar en tastbaar in de mensengeschiedenis. Evenals voor hen is, zoals Karel Steenbrink het uitdrukt in zijn artikel, God Enig en Eén.

Wij kunnen ons, als christenen en moslims, samen opstellen in de tegenwoordigheid van de Enige, Ene en Barmhartige God, en opkijken naar Jezus, van wie we ons beiden leerlingen noemen. Zo kan de bezinning op Gods Barmhartigheid, in het kader van 2000 zeker wegen wijzen voor begrip, verzoening en samenwerken aan gerechtigheid in deze wereld.

'GIJ HEBT MAAR één VADER, DE HEMELSE' (Mt. 23,9): DE ENIGHEID VAN GOD.

Met dit vers, een oproep van Jezus zelf, opent kardinaal Godfried Danneels zijn bezinningsboekje 'De Vader' in het teken van de het 'Jaar van de Barmhartige Vader'. Het boekje is het zoveelste in een reeks die de kardinaal elk jaar als een woord bij Kerstmis en Pasen uitgeeft. Niemand heeft God ooit gezien, zegt hij, en de vaders op aarde geven slechts een gebroken en aangeslagen beeld. De stukgeslagen spiegel die aardse vaders weergeven, roept des te meer op dat er slechts één ware Vader is: God zelf.

Dit is zodanig waar dat hét dagelijks gebed van de christenen begint met de woorden 'Onze Vader'. De kardinaal noemt Hem 'een Vader met een moederschoot'. Die gedachte brengt ons weer bij 'Rahim', 'de barmhartige ons omarmende schoot van God'. Een woord dat moslims, evenals joden trouwens, zeer bekend is. Barmhartig en Vergevingsgezind (nog één van de 99 Namen van God volgens de moslims!) worden zoals God, is een bijzondere bede daarom in het Onze Vader.

Als Mozes Gods Naam vraagt, zegt God: 'Ik ben die is' (Uittocht 3, 14): Hij is, Enig en Eén.

God als de Ene Vader van de christenen en de Ene God van de moslims kunnen wij samen ontmoeten en hoeven elkaar niet tegen stellen. Zoals ook de Koran zegt 'Hij God is Eén - God, de eeuwige.' (Koran 112, 1-2) Ook voor de christenen is God tegelijkertijd Schepper en Vader, de Almachtige Vader, de Vergevende Vader en, zo zegt Jezus, 'allen zijt gij (daarom) broeders' (Mt.23,8). Daarom moet ge 'niemand op aarde Vader noemen' (Mt.23,9): alleen de Ene God is de Enige Vader.

De goddelijke eigenschap van de Eenheid is het middelpunt van de christelijke theologie, in het gebed van Jezus en in het gebed van de christenen. Op het vierde Lateraans Concilie (1215) werd ter weerlegging van de dwaalleer van Joachim van Fiore gezegd: 'De goddelijke substantie of essentie of natuur' is die hoogste realiteit, onbegrijpelijk en onuitsprekelijk - tegelijk Vader, Zoon en Heilige Geest - die alleen oorsprong is van alle dingen, zonder wie niets zou kunnen zijn, realiteit die niet verwekt en niet verwekt is.' Christenen hebben nooit aangenomen dat Jezus fysisch verwekt is. Het Mysterie van de eenheid en enigheid van God blijft geheel binnen God zelf. Gods daden komen voort uit drie Personen 'als uit één en dezelfde oorsprong'. In de christelijke geloofsbelijdenis luidt het 'Ik geloof in Eén God, de almachtige Vader, en in Jezus Christus Zijn Enige Zoon, en in de Heilige Geest die Heer is en het leven geeft'.

'DEELGENOTEN IN DE LIEFDESCOMMUNICATIE' DIE GOD IS:

ruimte voor initiatieven van ontmoeting van wie in God geloven.

'Overal waar mensen liefdescommunicatie tot stand brengen worden we reële deelgenoten van de Drie-ene God die niets anders is dan liefdescommunicatie', zegt Marc Steen, directeur van het Brugse Grootseminarie voor priesteropleiding, aan het slot van zijn boek 'Abba, Vader', uitgegeven voor 'Het jaar van de barmhartige Vader'. In dit tot

stand brengen van liefdevolle menselijke relaties op plaatselijk persoonlijk vlak en op maatschappelijk vlak liggen wellicht de basiskansen voor de ontmoetingen van christenen en moslims (en joden) in het volgende millennium.

Vanuit de broederschap die volgt uit het één zijn in de Liefdevolle Barmhartige God, als we biddend voor Hem gaan staan, gaan we samen 'op weg naar het huis van de Vader'. Het geloof in God als Vader doet een eigen levensstijl ontstaan, de stijl van de Bergrede, waarin merkwaardig het Onze Vader centraal staat. Aldus Jaak Janssen, vicaris-generaal van het bisdom Hasselt in het bisdomblad 'Samen'(september 1998), als hij spreekt over het concrete stappen op 'weg naar het huis van de Vader'.

In een boekje 'Vreugde voor de wereld, leven vanuit de Bergrede van Jezus' zeggen dertig Limburgse christenen van het bisdom Hasselt dat de medemens, je eigen hart en de wereldgebeurtenissen uitdagend om met Jezus, vervuld van de Liefde van de Vader, op weg te gaan.

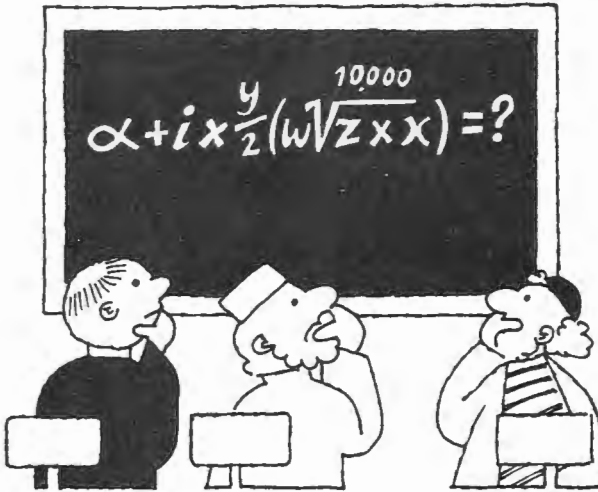
De RK-organisaties Broederlijk Delen, Welzijnszorg en Pax Christi-Vlaanderen hebben in het kader van het Jaar van de Vader een colloquium opgezet, in samenwerking met het Centrum voor Vredesethiek van de Faculteit Godgeleerdheid van de Katholieke Universiteit van Leuven, rond de internationale schuldenlast onder het thema 'Tijd voor vereffening, Tijd voor Vergeving.' Ook de afdelingen Moraaltheologie en Pastoraaltheologie werken er aan mee. Broederlijk Delen brengt in een aanbod van parochiale gespreksavonden die solidariteit dichtbij de basis als 'een weg van geloof'.

JAAR 2000,EEN KANS OM 'SAMEN THUIS TE KOMEN BIJ GOD': EEN REDEN WAAROM ER Eén GOD IS.

Zo moge blijken dat naast het terrein van het gebed en het samen luisteren naar elkaars heilige Schriften en het verstaan van de eigen Godservaring en Godsopenbaring, het concrete samenleven in liefde elke dag in onze buurten, dorpen en steden en in het

werken aan een solidaire en meer rechtvaardige wereldsamenleving waarin de armen erkenning en voorrang krijgen, wij als Abrahamitische godsdiensten elkaar zeker kunnen vinden. Het zijn kansen om 'samen thuis te komen bij God', zoals de animatie-avonden in de Belgische bisdommen het uitdrukken.

Mogen de kansen en initiatieven van de Rooms-katholieke Kerk en andere christelijke Kerken uitgaan naar moslims joden en andere godsdiensten ons bemoedigen en sterk maken. Naar Jezus' Woord zijn we immers allen 'kinderen van de Vader en broeders en zusters van elkaar'. Wellicht, aansluitend op het artikel van Karel Steenbrink, is het concreet plaatselijk en op wereldvlak zichtbaar worden van deze/onze broederschap in het derde millennium, , de vijfde reden waarom God Eén God is.

Godgeleerdheid

800 JAAR AVERROËS

DE HERDENKING VAN EEN GROOT FILOSOOF

Mustapha Lkoundi

Zijn levensloop

Averroës is een verbastering van Ibn Roeschd. Hij heette voluit Abou Elwalid Mohammed ibn Ahmed ibn Mohammed ibn Roeschd. De Christenen van die tijd hebben hem de naam 'Averroës' gegeven.

Hij werd geboren in 1126 in Cordoba en is op 10 december 1198 in Marrakesch gestorven. Averroës is een Moorse wijsgeer die opgroeide in een vooraanstaande familie van juristen. Zijn vader was een groepsjurist in Cordoba en zijn grootvader was de bekendste Malaki' jurist in zijn tijd en opperjurist in Andalusië.

Ook Averroës werd jurist, maar ontwikkelde zich tevens als arts en astronoom. Hij bekleedde hoge ambten, o.a. als Kadi (rechter) van Cordoba en Sevilla en als lijfarts van kalief Aboe Jakoeb Joesoef te Marrakesch. De vader van de genoemde kalief had Averroës opdracht gegeven om een islamitische wetenschappelijke faculteit te stichten waarin de wiskunde en Sharia (islamitische wetgeving) onderwezen werden.

Kalief Aboe Jakoeb Joesoef zette hem aan om commentaren op het werk van Aristoteles te vervaardigen. Averroës slaagde erin om drie soorten uittreksels te schrijven: het kleine, het gemiddelde en het grote uittreksel. Vanaf die tijd werd hij door dit meesterwerk gezien als belangrijkste commentator van Aristoteles.

Hij achtte het niet verwerpelijk of in tegenspraak met elkaar om zowel de beginselen van de religie als de allesomvattende wijsbegeerte te bestuderen. Het goddelijk gezag van de Koran moedigt de mens immers aan om zich verder in het denken te verdiepen. Maar hij kwam wel in conflict met islamitische theologen die hun monopoliepositie ten aanzien van het islamitische denken wilden (en willen) handhaven. Hij werd verketterd en geminacht omdat hij het universum en de religie als de ideale combinatie van het gemeenschappelijk erfgoed voor ieder individu beschouwde, iets waar geen sterveling definitief over kan oordelen. Het ontstane conflict met de islamitische geleerden kwetste hem zeer en leidde na enige tijd tot zijn verbanning. Later werd hij door de kalief gerehabiliteerd.

Religie en logica

Alle landen vieren hun herdenkingen uitbundig of in stilte. Dat hangt van de omstandigheden af waaraan deze herdenking memoreert, maar ook aan de intrinsieke waarde van bepaalde gebeurtenissen waarop een land zich beroept. Erasmus of Spinoza zijn uiteraard personen waarop het christelijke Nederland zich beroept en die door hen herdacht worden.

Zuid-Europese en Noord-Afrikaanse landen hebben reeds symposia georganiseerd ter gedenktentis van Averroës. In Nederland is deze filosoof niet bekend. Slechts een paar ingewijden kennen zijn naam, maar zijn werk is voor hen onbekend.

In december 1998 is het 800 jaar geleden dat Averroës is gestorven. Deze Arabische filosoof was verantwoordelijk voor de samenvloeiing van culturen in

Andalusië, te weten de joodse, de christelijke en de islamitische. Hij heeft de basis gelegd voor het rationalistisch denken in de middeleeuwen. In zijn geschriften over Aristoteles is hij er in geslaagd de aanvankelijk traditioneel ingestelde islamitische vroomheid en de logica samen te voegen. Het christelijke Westen heeft evenzeer van zijn oeuvre gebruik gemaakt. En ook de joodse gemeenschap werd beïnvloed door de wijze waarop Averroës zijn filosofie bedreef, waarbij het joodse geloof niet uit een arbitraire verzameling doctrines bestond, maar was gegrondvest op een hechte basis van rationele principes. De joden hebben getracht religieuze zaken en filosofie van elkaar te scheiden. Dat is hen niet helemaal gelukt want door de onderdrukking en het antisemitisme ontwikkelden zij een geheel nieuwe Godsvoorstelling die haar inspiratie eerder uit de mythologie dan uit de wetenschappelijke logica haalde. Dit onderscheid is in het christelijke Westen in de lopende jaren zichtbaar geworden. Tegenwoordig is het gerechtvaardigd om het geloof en filosofie in twee disciplines te splitsen.

De Koran als autoriteit.

We zullen nooit weten wat Averroës werkelijk gedacht heeft in zijn privé leven. Men beschuldigde hem van atheïsme en viel hem daarom hard aan. Hij was tenslotte een jurist die zijn functie naar behoren diende uit te oefenen en zich aan de wet diende te houden.

Hij was verantwoordelijk voor het uitvoeren van de islamitische wet. Hij gebruikte de autoriteit van de Koran om moslimgeleerden te becommentariëren en te confronteren, zodat zijn eigen geloof niet in twijfel zou worden gebracht.

Hij bouwde een origineel filosofisch systeem op waarbij hij zijn denken uit de ratio (zijn vertaling van Aristoteles) en uit het geloof (islam) ineen liet vloeien, zodat de gehoorzaamheid aan de kerk, moskee en synagoge onder grote spanning kwam te staan. Volgens Averroës kende Gods waarheid geen tegenstrijdigheid tussen geloof en filosofie.

Hij stelde vast dat de Koran allegorisch geïnterpreteerd dient te worden om de filosofische waarde te kunnen herkennen. Om dat te illustreren geeft hij als voorbeeld citaten uit de koran:

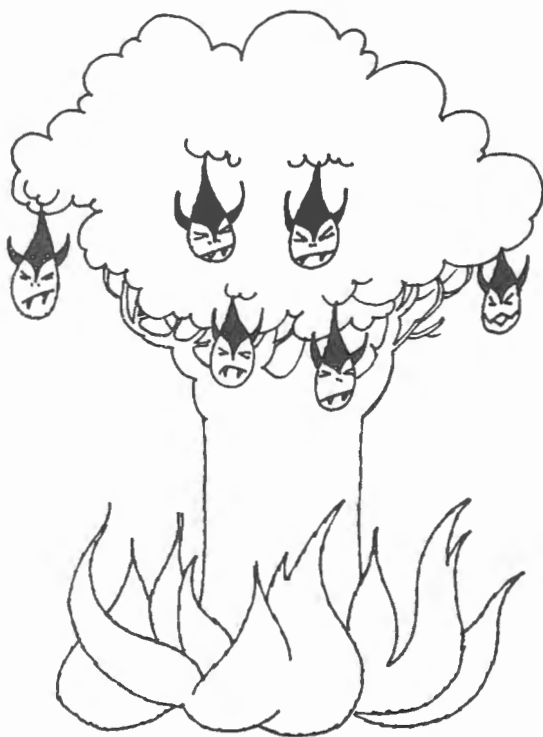
Soera 37 As Safaat: 65

(..) waarvan de knoppen zijn als satanskoppen (..)

Geen moslim of wie dan ook kan de knoppen van Satan gezien hebben, maar deze omschrijving wordt gegeven om het menselijk verbeeldingsvermogen te activeren. Met andere woorden: 'satanskoppen' staat voor: immoreel gedrag, agressiviteit en verdorvenheid. Zijn eigen betoog over het universum en bestaan van God zijn gebaseerd op de beginselen van Aristoteles. Hij ziet de wereld als een georganiseerd geheel. God de Ene, de Beweger, actualiseert -in de wereld- aanwezige mogelijkheden door middel van oorzaken. God is dus eerste Beweger en daarmee de Schepper. De wereld is eeuwig; de wereld is het gevolg van de goddelijke causaliteit.

Soera 7 Al A'Raaf: 185

Hebben zij dan niet het rijk van de hemelen en de aarde beschouwd en de dingen die God geschapen heeft? Misschien is hun termijn nabij gekomen. Aan welk bericht zullen zij dan hierna nog geloven?

(..) waarvan de knoppen zijn als satanskoppen (..)

Het bestaan van God heeft deel aan de mens zelf, waarbij de rede de maat is om het menselijk bestaan in balans te kunnen houden. De mensen hebben de aarde toevertrouwd gekregen om haar in harmonie te bewaren. De aarde is niemands bezit, noch van een mens, noch van een natie.

Men mag er gebruik van maken maar niet verwaarlozen zoals in Soera 33 Al Ahzaab 72 wordt gesteld:

Wij hebben de toevertrouwde taak aan de hemelen, de aarde en bergen aangeboden, maar zijn weigerden haar te dragen en schrokken ervoor terug. De

mens droeg haar - hij is een onwetende zondaar (..)

Averroës stelt dat *kennis* -in de axiomatische methode- en *empirisch inzicht* de instrumenten zijn die de geest kunnen scherpen, zodat men een verlichte vraag kan stellen over wetenschap en Gods waardigheid. Averroës beschouwt de materiële oorsprong van de natuur en het menselijk denken als *een samenhangend geheel* dat op een reeks van beginselen gefundeerd is, waardoor er ook een convergentie is tussen lichaam en ziel.

Averroës zoekt naar een juist evenwicht tussen het geërfde, rationele Griekse denken en het rigoreus dogmatisch denken in de Malikitische leer. Hij benadrukt dat filosofie niet voor iedereen weggelegd is. Hiervoor moet men een geschikte instelling hebben die zorgt voor scherpzinnigheid, religieuze integriteit en morele deugd. Anders wordt men in verwarring gebracht.

Gewaagde reis van de concepten: metafysica en limieten.

In islamitische landen was Averroës een gewaardeerd maar onbekend persoon, omdat islamitische theologen de filosofie zagen als een discours dat slechts tot vruchteloze discussie kon leiden. Filosofie kon het geloof in twijfel brengen. In het Westen werd hij als een prominente denker beschouwd. Zijn kennis werd gretig gebruikt omdat men door hem in aanraking kwam met Aristoteles. In gesprek met het de Griekse filosofie kon een rationalistisch georiënteerd godsbeeld ontwikkeld worden.

Het filosofische begrip Metafysica werd door de scholastieke intellectuelen aanvankelijk als algemene zijnsleer aangeduid. Binnen die zijnsleer kwamen onder meer aan de orde: de algemene beginselen van de realiteit van algemeenheden, de vraag van het hoogste zijn en de vraag naar de eerste oorzaak. Voor Averroës betekende metafysica *de andere kant van de natuur*: wat er na/achter de natuur is, waar de grens eigenlijk geen grens kent. De metafysica van Averroës mondde uit in een speculatieve theorie waardoor hij in het Westen aanzien kreeg.

Het Arabische woord voor metafysica is: Ma ba'da attabia'h. Deze Arabische uitdrukking is gebaseerd op een Griekse

omschrijving en is door een uniek toeval bij de Arabische denkers terecht gekomen. In het Westen (Italië en Spanje) wordt dit dus vertaald als metafysica.

Dit kernbegrip werd een belangrijke term binnen het filosofisch debat in het Westen. Met name in Parijs waar diverse Europese denkers, zoals Thomas van Aquino en Bonaventura (Italië), Lulle (Spanje), Roger Bacon en Duns Scott (Groot Britannië), Sigor de Brabant (België) hun geloofs-overtuiging met filosofische inzichten proberen te verbinden. Speculatieve aspecten in de metafysica omvatten causaliteitsonderzoek, het domein van haar limieten en het gebruik maken van definities. Deze begrippen zijn ruimschoots in wiskunde, taalwetenschap en logica aanwezig.

Het domein van de limieten in de metafysica is moeilijk aan te geven. De menselijke geest is weliswaar in staat diverse interpretaties te formuleren die aannemelijk zijn, maar is hierin niet toereikend.

Zowel voor het islamitisch als voor het christelijke geloof zijn de begrippen 'limieten' ('Hodud' in het Arabisch) en de 'Ene' belangrijke elementen. Binnen de islamitische cultuur is de Ene een eminent begrip. Het is de basis van de eenheid van God; tegelijk is het ook een ideaalbeeld voor de islamitische gemeenschap, nl. van de ene gemeenschap, de 'Umma'. Dit gedachtengoed over 'limieten' en de 'Ene' is in het Westen verder geperfectioneerd.

Waar begint het en waar eindigt het? Op welke wijze gebruikt men grenzen?

Wittgenstein kijkt naar de twee kanten van de grens. De ene kant is de natuur en de andere kant is de 'achterkant' of, de andere kant van de natuur, daar waar

het eindigt. Daar bevindt zich de 'non-sens'. Dit begrip impliceert een axioma als een grens van denken. Iedere keer als een denker iets over metafysica wil bewijzen moet hij duidelijk aantonen dat er geen significant bewijs voor bepaalde tekens is, waardoor men kan vaststellen dat er gewoon niets is (non-sens).

Averroës achtte deze stelling tegenstrijdig met het weten van het zijn. Hij geeft toe dat er een grens is zolang dat menselijk denkvermogen zelf een obstakel is. Maar de enige die wel alles weet is de Ene God die geen grens kent. Averroës beweert tevens dat de doorzetters, diegenen die zich inspannen om aan de andere kant van de grens te komen, als het ware de uitverkorenen zijn. Maar de anderen kunnen het simpelweg niet zien. Zoals hij kort formuleert: "Als men het verband niet ziet, vindt men de oplossing niet".

Het is reeds bekend dat Averroës veel tegenstanders had. Zijn boeken werden door zijn tegenstanders verbrand. Zij vonden hem hoogmoedig, een godslasteraar en een lastige opponent.

Zowel moslims, joden als christenen vonden hem een lastige opponent die geen consensus duldde, waardoor de geschillen heftig werden. Hij daagde zijn tegenstanders werkelijk uit. Hij was verguisd door de geleerden omdat hij altijd de confrontatie zocht. Door zijn erudiete achtergrond was hij een gevaarlijk tegenstander. Door zijn kennis van de islamitische wet was hij in staat de islamitische tegenstanders met hun eigen bronnen te confronteren. Hij gebruikte zorgvuldig en bekwaam de islamitische, wetenschappelijke methoden. Islamitische geleerden raakten daardoor ontstemd en hoopten dat hij zo snel mogelijk verdween.

Bovendien was hij een kadi (rechter). Enerzijds moest hij de sharia

(islamitische wet) toepassen, anderzijds liet hij zijn denken niet gevangen zetten ten gunste van de islamitische rechtsgeleerden (ulama). Hij was namelijk van mening dat geen mens de uiteindelijke kennis heeft om een individu te veroordelen, behalve als er een duidelijk teken is. Hiermee wordt bedoeld dat een objectieve redenering afdoende is om de verschillende zienswijzen naar een afweging te leiden. Als dat niet het geval is, dan is God de enige autoriteit die alles weet.

Socra 3 Al 'Imraan: 7

Hij is het die tot jou het boek heeft neergezonden; een deel ervan bestaat uit eenduidige tekenen- zij zijn de grondslag van het boek- en een ander deel uit meerduidige. Zij nu die in hun hart een neiging naar het verkeerde hebben, volgen bij hun streven naar verzoeking en bij hun streven naar <eigenzinnige> verklaring, dat deel ervan dat meerduidig is. Maar de verklaring ervan kent niemand behalve God en zij die een diepgewortelde kennis hebben; zij zeggen "Wij geloven erin. Het komt alles van onze Heer". Maar alleen de verstandigen laten zich vermanen.

Gelovig en rationeel.

Voor de christenen was Averroës gewoon een moslim die er een andere overtuiging op nahield.

In het begin vond men zijn ideeën over de 'Ene' bijzonder vitaal en duurzaam, later werden zijn commentaren op Aristoteles door de kerk afgeraden en zelfs verboden, want de kerk zag de drie-eenheid als een zorgvuldig dogma dat met rede kon worden bewezen. Aan het eind van de 13e eeuw bestudeerden de christelijke theologiestudenten commentaren van Averroës om hun

overeen met die van Averroës. Ook hij stelde dat God geen lichaam heeft: "Deus non est corpus".

Tegenwoordig beweren westerse filosofen -die er meestal een seculiere overtuiging op nahouden- dat Averroës een dubbele waarheid spreken, omdat zij vanuit een -christelijk- referentiekader redeneren en de religie zien als een irrationeel beginsel waar niet over te redeneren valt.

Vanuit een islamitisch standpunt zou Averroës concluderen dat er geen dubbele waarheid bestaat. Natuurlijk heeft God in het taalgebruik vele attributen, maar de goddelijke openbaring en de menselijke rede is de ziel die zich achter de waarheid bevindt, want alle stervelingen zullen tot God terugkeren. De vasthoudende Averroës zou zijn geloof en ratio niet van elkaar kunnen scheiden, totdat het tegendeel bewezen is

IBN TUFAYL, EEN TIJDGENOOT VAN AVERROES

Marien van den Boom

Abu Bakr Muhammad Ibn 'Abd al-Malik ibn Muhammad ibn Tufayl (in het Latijn: Abubacer) werd geboren in het begin van de 6e/12e eeuw in te Wadi Ash, tegenwoordig Cadiz in de provincie Granada. Hij stierf in 1185 in Marrakesh. Hij behoorde tot de vooraanstaande clan van de Qais. Over zijn jeugd is betrekkelijk weinig bekend. In een school-moskee zal hij de Koran geleerd hebben alsook andere vakken van het middeleeuwse leerplan: retorica, exegese, literatuur, hadith, wiskunde en logica. Deze schoolmoskeeën hadden meestal galerijen rondom een binnenplein, waar de docenten, herkenbaar aan speciale gewaden, bij hun eigen zuil les gaven. Een goed voorbeeld van een dergelijke moskee is de Qarawiyin-moskee te Fez. Studenten die medicijnen studeerden moesten daarvoor hun leermeester in een ziekenhuis vinden.

Het onderwijs was in die dagen niet strikt georganiseerd. Een vaste studieduur bestond niet. Studenten stelden als het ware hun eigen studiepakket samen, mede afhankelijk van de bekwaamheid van een bepaalde leraar. Niet zelden moesten studenten ook grote reizen maken om colleges te kunnen lopen bij een bepaalde leraar. Het 'zoeken naar wetenschap' was voor elke student een eigen verantwoordelijkheid. Studenten trokken rond van het ene naar het andere intellectuele centrum. De wereld van de studenten in die dagen kon zich uitstrekken van Spanje tot aan India.

Zijn opleiding kreeg Ibn Tufayl -naar wordt vermoed - in Cordoba of Sevilla. Hij startte zijn carrière als natuurkundige en arts in Granada. Door zijn faam in zijn beroep werd hij secretaris van de gouverneur van de provincie. Later in 549/1154 werd hij privé-secretaris van de gouverneur van Ceuta en Tanger, een zoon van Abd al-Mu'min, de eerste Muwahhid-heerser die Marokko in 542/1147 innam.

Uiteindelijk werd Ibn Tufayl arts en qadi aan het hof, als ook vizier van kalief Abu Ya'qub Yusuf (regeerde van 558/1163- 580/1184). Deze kalief had een grote interesse in filosofie en stimuleerde de discussie daarover in hofkringen. Zijn belangstelling heeft er toe bijgedragen dat het hof door een historicus werd getypeerd als "de wieg van de wedergeboorte van Europa". Uiteindelijk werd ook Ibn Rushd (Averroes) door Ibn Tufayl aan de kalief voorgesteld. Dankzij Ibn Tufayl werd ook Ibn Bajjah aan de kalief voorgedragen om het werk van Aristoteles te annoteren.

Toen Ibn Tufayl oud geworden was, legde hij zijn functie neer(578/1182) en probeerde hij Ibn Rushd tevergeefs als zijn opvolger aan te wijzen. Ibn Tufayl was een vermaard geleerde en generalist op vele terreinen: natuurkunde, filosofie, wiskunde en dichtkunst. Ibn Khatib heeft twee verhandelingen over de medische wetenschappen aan hem toegeschreven, hoewel deze boeken ons niet bekend zijn. Een bekende leerling van Ibn Tufayl was de astronoom Al-Bitruji.

Prof.dr.Remke Kruk merkt op: "Er wordt verteld (door de astronoom al-Bitruji, Ibn Tufayls leerling) dat hij een herziening van het systeem van Ptolemaeus voorstond. Geen herziening die dat systeem volgens moderne ideeën aanvaardbaarder maakte, maar die juist een stap terug betekende: Ptolemaeus' systeem, dat door middel van epicykels de afwijkingen in de cirkelbewegingen van de hemellichamen probeert te verklaren, week naar Ibn Tufayls zin te veel af van het systeem van Aristoteles, dat uitsluitend cirkelvormige bewegingen met de aarde als middelpunt erkent. De waarnemingen zijn daarmee niet in overeenstemming, maar zoals bekend neemt men meestal alleen dat waar, wat met de verwachtingen klopt. Een goed voorbeeld is volgens Remke Kruk in te vinden in een passage in de roman van Ibn Tufayl, getiteld *Hayy ibn Yakzan*. "Uit het feit dat de zon in het zenit even groot lijkt als vlak boven de horizon wordt afgeleid dat zij een cirkelvormige baan rond de aarde beschrijft. De zon en ook de maan lijken echter juist groter als ze vlak boven de horizon staan; dat had dus, als men uitgaat van de aarde als middelpunt, tot de conclusie van een ellipsvormige baan moeten leiden, maar dat mag niet volgens de theorie: de meest volmaakte beweging is de cirkel, en existenties die zo volmaakt zijn als de hemellichamen kunnen dus alleen een cirkelvormige beweging

uitvoeren." (Ibn Tufayl, Abu Bakr Muhammad, Wat geen oog heeft gezien, geen oor heeft gehoord en in geen mensenhart is opgekomen : de geschiedenis van Hayy ibn Yaqzan / Abu Bakr Muhammad ibn Tufayl ; uit het Arabisch vert. en ingel. door Remke Kruk, Amsterdam : Meulenhoff, cop. 1985. (De Oosterse Bibliotheek ; dl. 23), p.12/3)

Ibn Tufayl's filosofische roman werd al in 1672, op voordracht van Spinoza in het Nederlands vertaald, getiteld: *De Natuurlijke Wijsgeer of het Leven van Hai Ebn Yokdan*. Het betreft hier een bewerking van een in Engeland verschenen Latijnse versie. Ibn Tufayl's filosofische roman was toentertijd razend populair.

Kernthema van de roman is: een jongeman die vanaf zijn geboorte geen onderwijs heeft ontvangen, maar er niettemin toch in slaagt om op eigen kracht de geheimen van de natuur te doorgronden en tenslotte in humaan en spiritueel opzicht tot een volwaardig en authentiek mens op te groeien.

In de roman staan filosofische en mystieke inzichten centraal, inzichten die door de hoofdpersoon Hayy ibn Yaqzan (Levend, zoon van Wakend) geheel op grond van eigen ervaring worden opgedaan.

De roman heeft een belangrijke invloed gehad op de latere Europese cultuurgeschiedenis. Onder andere de roman *Robinson Crusoe* van Defoe en de film *The Lord of the Flies* van Golding zijn door Ibn Tufayl's filosofische roman beïnvloed.

"Onderzoekt alles en behoudt het goede" (I Thess. 5,12)

In memoriam

Pater Dr. Gerben Bouritius S.C.J.

Gerben Bouritius werd geboren in Harlingen op 21 augustus 1920. Op 3 december 1940 deed hij te Asten zijn religieuze professie en werd lid van de Congregatie van de Priesters van het H. Hart van Jezus. In Nijmegen werd hij op 11 september 1949 priester gewijd.

Na zijn priesterwijding volgde hij studies in culturele antropologie en godsdienstwetenschappen aan de universiteiten van Nijmegen, Leiden en Wenen, waar hij in 1960 promoveerde.

Daarna doceerde hij beide vakken aan de priesteropleidingen in Nijmegen (S.C.J.) en Oirschot (S.M.M.). Vanaf 1967 was hij hoofddocent culturele antropologie aan de lerarenopleiding "Katholieke Leergangen" te Tilburg. Vanaf 1971 was hij lector en vanaf 1980 hoogleraar in de Vergelijkende Godsdienstwetenschappen aan de Theologische Faculteit Tilburg. Hij was o.a. hoofdredacteur van de boekenserie "De godsdiensten der Mensheid".

Professor Dr. Herman Beck, zijn opvolger aan de T.F.T. getuigt o.a. over Gerben:

"De tekst uit I Thess 5,21: "Onderzoekt alles en behoudt het goede" is op het leven van Gerben geschreven. Gerben was een veelzijdig en erudiet wetenschapper. In zijn wetenschappelijke loopbaan is de dynamiek terug te vinden, waardoor Gerben zelf zo geboeid was in zijn bestudering van godsdienst en godsdiensten. Hij stelde: "Godsdiensten die echt leven, zijn steeds in verandering; zij worden immers gedragen door mensen in een bepaalde samenleving". "Door het onderwijs in de wereldgodsdiensten aan studenten theologie verdiepte Gerben zich in het bijzonder in de islam en het boeddhisme. Hier kwam zijn antropologisch karakter naar boven. Studenten moesten hun kennis niet alleen ontleen aan boeken, maar in de dagelijkse praktijk ervaren wat godsdienst voor haar belijders betekende. Zo organiseerde hij een succesvolle en veel geroemde reis naar Sri Lanka, waar studenten de geleefde godsdienst konden ervaren. Gerben had een open oog voor het belang van de geleefde godsdienst. Het zijn immers mensen, die godsdienstig zijn. Wetenschappers en studenten moeten daarom allereerst aandacht besteden aan de religieuze mens. Het verbaast dan ook niet, dat Gerben zich zo voor de dialoog heeft ingezet, zowel de dialoog christendom-islam als de dialoog christendom-boeddhisme. Hij was overtuigd van de waarde van andere godsdiensten en het gegeven, dat gelovigen in alle godsdiensten op zoek zijn naar de Waarheid".

Mw. Drs. Cokkie van 't Leven, voorzitter van de Sectie Interreligieuze Ontmoeting (Werkgroep Boeddhisme) memoreerde bij zijn uitvaart: "Gerben Bouritius stond aan de wieg van het dialoogwerk binnen de Raad van Kerken in Nederland. Hij was een van de oprichters van de Sectie Interreligieuze Ontmoeting van de Raad. Twintig jaar heeft hij zich ingezet voor een interreligieuze dialoog, die in zijn ogen tegelijkertijd wetenschappelijk verantwoord en praktisch, concreet, intermenselijk moest zijn.

Gerben Bouritius maakte zich sterk voor de kwaliteit én het brede draagvlak van de Werkgroep Boeddhisme van de Raad van Kerken. Daarom zocht hij naar de juiste contacten binnen verschillende stromingen van de beide godsdiensten en binnen de Nederlandse maatschappij".

Gerben Bouritius was trots op zijn wetenschappelijke arbeid en vertelde enthousiast over zijn publicaties, deelname aan werkgroepen en congressen en zijn contacten met collega's en studenten.

"Gerben kon wat in zijn ogen onjuist of onrechtvaardig was, nooit zonder meer laten passeren. Hij moest de ander op de hoogte stellen van zijn opvattingen, Degenen, die deze houding van Gerben aanvaardden, hadden in hem een trouw en integer vriend. Dat gold ook voor de wetenschappelijke gremia, waar bij lid van was". (H. Beck)

Met zijn naaste familie voelde Gerben zich in lief en leed nauw verbonden, zoals hij steeds hartelijk liet blijken. Door zijn relativiseringsvermogen wist "Ome Jen" (kooosnaam in de familie) soms starre gesprekken te doorbreken.

De band met de Congregatie beleefde hij wat afstandelijker, terwijl hij wel trouw de bijeenkomsten van de Regionale Gemeente Breda bezocht. Hij was een goed gastheer en genoot, wanneer we samen een dag uit gingen of ergens gingen eten.

Een enkele keer ontroerde hij - zelf ook geëmotioneerd - ons met een persoonlijk interpretatie van een evangeliepassage. Het deed hem goed, als we dan aandachtig naar hem luisterden.

Uit het boeddhisme leerde hij de belangrijkheid van de mantra, een voortdurend herhaald levensmotief, dat je altijd vergezelt. Hij was geraakt door het "Ecce Venio" van onze Congregatie.

Zijn gezondheid liet van jongsafaan te wensen over. Gerben wist wat ademnood was. Toen hij - eigenlijk geheel opgeleefd - in een Tilburgs ziekenhuis belandde, zei hij: "Ik moet hier letterlijk op adem komen". Het is hem niet gelukt.

Op de vroege morgen van woensdag 28 oktober 1998 is hij overleden. Op zaterdag 31 oktober hebben we met een Plechtige Eucharistieviering afscheid van Gerben genomen..... en waar kon dat beter dan in de Maranatha Studentenkerk in Tilburg.

Daarna hebben we hem begraven op ons kloosterkerkhof in Nijmegen.

Moge Gerben leven in het Goddelijke Mysterie.

Regionale Gemeente Breda

met dank aan Provinciaal S.C.J.,

professor Beck en mw. Van 't Leven

Zoals een hert reikhalst naar levend water,
doe ons zo verlangen naar de dag,
dat wij nu nog verdeelde mensen in uw Stad verzameld zijn,
in U verenigd en voltooid, in U vereeuwigd.....

december 1998

Vrijdagochtend, 7 augustus 1998, is Prof. Dr. Ali Ashraf in zijn woning in Cambridge overleden. Zijn heengaan is een groot verlies voor de moslimgemeenschap in de wereld. Professor Ashraf was bescheiden maar duidelijk aanwezig in de Academische wereld en in islamitische intellectuele kringen.

Hij was vrijwel in z'n eentje de drijfveer achter een groot aantal internationale conferenties over moslimeducatie. In 1997 maakte hij de moslimwereld erop attent dat er noch in moslimlanden, noch binnen moslimgroeperingen in de rest van de wereld, gebruik werd gemaakt van een islamitisch pedagogisch concept of curriculum. Daarbij komt dat pedagogie één van de meest onderbestudeerde richtingen is aan universiteiten in de moslimwereld. In datzelfde jaar werd hij benoemd als organisator van de First World Conference on Muslim Education in Mekka. Vanaf dat moment was hij de motor achter een 'ontwakingsbeweging' binnen het moslimonderwijs. Hij hielp zes vervolgcferenties organiseren in Islamabad (1980), in Dhaka (1981), in Djakarta (1982), in Cairo (1987) en in Zuid Afrika (1997).

Prof. Ashraf ging er niet van uit dat islam altijd en overal hetzelfde is. Hij stelde dat er voor elke samenleving een eigen pedagogisch concept nodig is en dat er daarom een andere benadering op het gebied van de islamitische filosofie van onderwijs en opvoeding ontwikkeld moet worden. Dat maakte hem niet populair in de kringen van hen die het verspreiden van curricula uit de Arabische wereld in Europa en de Verenigde Staten voorstonden. Aan de andere kant wilde hij ook het soort onderwijs en opvoeding niet steunen waarbinnen sepcis en over-relativering kunnen leiden tot de spirituele armoede en de consumptieve ideologie die we om ons heen zien groeien en bloeien. Hij zette zich in voor het soort educatie dat het geloof en het dagelijks leven integreert. Daarnaast spande hij zich in om gemeenschappelijke waarden in de verschillende religies te vinden en om die, waar nodig, met vertegenwoordigers van die religies gezamenlijk uit te dragen.

De manier waarop hij de innerlijke waarden van de islam heeft vertaald naar geloofsoepvoeding zal een onuitwisbare indruk nalaten op velen die in het onderwijsveld worstelen met het ontwikkelen van leerplannen en curricula. Vanuit conferenties en andere projecten slaagde hij erin series boeken en tijdschriften te genereren. Hij was hoofdredacteur van de zesdelige serie die uitkwam bij Hodder en Stoughton en co-auteur van Crisis of an Islamic University en New Horizons in Muslim Education. Tevens was hij oprichter en algemeen directeur van The Islamic Academy in Cambridge, en hoofdredacteur van het onderwijsblad Muslim Educational Quarterly dat vanaf 1983 tot heden verschijnt.

In Nederland nam hij deel aan een interreligieuze onderwijsconferentie op Kerk en Wereld, op 10 en 11 november 1989, waar hij samen met Zaki Badawy tot de opvallendste sprekers behoorde. Hij werd zowel in eigen kring als daarbuiten, beschouwd als een wijs leraar en gids voor geestelijke zaken. Mensen vanuit de hele wereld namen deel aan zijn bekende 'workshops' waarvan de laatste was gericht op de invloed van de massa media op de opvoeding en het onderwijs van onze kinderen. Vooraanstaande sprekers uit alle culturen en religies namen hieraan deel.

Zijn stoffelijk overschot is naar Dhaka gebracht waar hij is begraven op de universiteitscampus van de Darul Ihsan University op 10 augustus 1998. Wij komen van Allah en keren tot Hem terug.

RAMADAN/'ID AL-FITR

'ID AL-FITR GROET VAN DE RAAD VAN KERKEN AAN DE MOSLIM GEMEENSCHAP IN NEDERLAND

Aan onze Moslim vrienden en vriendinnen: **'Id Mubarak !**

"Vertelde Abu Huraira: De gezant van God (vrede zij met hem) zei:

Als de maand Ramadan begint, zijn de poorten van de hemel geopend en zijn de poorten van de hel gesloten en zijn de duivels geketend." Sahih Al-Bukhari

"Is het niet, dat gij voor de hongerige uw brood breekt en arme zwervelingen in uw huis brengt, ja, als gij een naakte ziet, dat gij hem bekleedt en u niet onttrekt aan uw eigen vlees en bloed? Dan zal uw licht doorbreken als de dageraad en uw wond zich spoedig sluiten; uw heil zal voor u uit gaan, de heerlijkheid des HEREN zal uw achterhoede zijn." Jesaja 58: 7-8

Aan het eind van de heilige maand Ramadan wensen wij u een gezegend feest van het verbreken van de vasten. Wij spreken de wens uit dat de opgave en gave van vasten heilzaam en reinigend zijn voor al uw relaties: het delen met elkaar in gebed en vasten, het delen van de rijkdom met de behoeftigen.

Na de 'Id al Fitr zal uw gemeenschap zich ook richten op het offerfeest. Moge de gedachtenis aan het offer van Abraham ons verbinden in het geloof in de Ene God die zijn barmhartigheid en genadigheid voor deze wereld voortdurend op zoveel verschillende manieren toont.

Wij wensen u, uw kinderen en uw families alle geluk en Gods zegen toe voor de toekomst. Dat wij, moslims en christenen, de onderlinge band door verdere ontmoeting versterken.

GROET VAN HET PAUSELIJK INSTITUUT VOOR INTERRELIGIEUZE DIALOOG AAN DE MOSLIMGEMEENSCHAP.

"Christenen en Moslims, getuigen van Gods liefde en barmhartigheid"

(enkele passages uit de groet aan de moslimgemeenschap het einde van de maand Ramadan, 'Id al-Fitr 1419/1999)

De grote feestdagen, zoals het 'Id al-Fitr feest dat u viert aan het einde van de maand Ramadan, zijn bijzondere tijden voor God en voor mensen. Het is een bijzondere tijd voor God, omdat het ons als gemeenschap met kracht herinnert aan Gods tegenwoordigheid en aan Zijn bemoediging met de geschiedenis van mensen, en ook met ons persoonlijk- en ons familieleven. Deze feestdagen zijn tevens een bijzondere tijd voor ons mensen, een tijd om tot rust te komen na het dagelijks werk, tijd voor gebed en meditatie, tijd voor onszelf en een tijd om familie, vrienden en burens te ontmoeten.

God heeft alle mensen lief, zonder uitzondering. Hij is de bron van alle liefde, in de familie, in de samenleving, in de wereld. Het is God die ons geleerd heeft om elkander lief te hebben, zonder daarvoor hier beneden op een beloning te rekenen. God is de Barmhartige. Hij is zijn dienaren nabij. Hij hoort hun gebeden. Wij mogen zeggen dat het geloof in God ons aanzet tot een houding van goede wil tegenover onze broeders en zusters.

De kardinaal laat zien dat er vele manieren zijn om naastenliefde te betonen en dat er ook veel overtredingen mogelijk zijn die tegen de naastenliefde ingaan. Maar Gods liefde voor mensen is universeel en gaat over grenzen heen van politieke keuze, of van verschillen tussen de rassen, culturen en godsdiensten...

Ik spreek deze boodschap tot u in het besef dat wij, christenen en moslims, elkaar niet altijd liefgehad en gerespecteerd hebben, zoals God van ons vraagt. Helaas is dit gebrek aan wederzijdse liefde niet alleen een historisch gegeven, het is ook part en deel van onze huidige werkelijkheid...

Wij (christenen en moslims) zijn genodigd om onze verhouding tot elkaar te analyseren, in het heden en in het verleden, en vóór alles genodigd om te besluiten datgene waar te maken waartoe God ons roept: getuigen te zijn van zijn goedheid en zijn genade, met zorg voor de zwakken in de samenleving in het bijzonder.

Ik wens U, moslimvrienden, ook namens alle katholieken in de wereld, overvloedig de zegen van God, en bevestig mijn vriendschap en waardering,

Kardinaal Francis Arinze

BOODSCHAP VANWEGE HET OVERLEG VAN CHRISTELIJKE KERKEN VAN BELGIE BIJ GELEGENHEID VAN HET EINDE VAN DE RAMADAN

In naam van de barmhartige God

Want voorwaar 'onze God en jullie God zijn één' (Koran 29,46); en wij geloven in Hem die ons de Weg naar heil heeft geopenbaard.

Aan onze moslimbroeders en -zusters,

Voor u is het einde van de ramadanmaand aangebroken en bij die gelegenheid wensen wij u van harte vreugde toe voor het feest van 'Id al-Fitr, het kleine Bayramfeest.

Bij het nieuwe jaar 1999 denken wij reeds aan de toekomst van het nieuwe millennium en de uitdagingen waar wij als gelovigen voor staan.

Wij delen met u de overtuiging dat het Europa van morgen nood zal hebben aan de religieuze dimensie van geloof, hoop en medeleven om de sociaal-economische en politieke unie te tekenen in gerechtigheid, gastvrijheid, respect voor kinderen en ouderlingen, en wederzijdse solidariteit. Als gelovigen zijn we er samen van overtuigd deze humane grondregels van God te hebben ontvangen in de bijbelse geboden of de koranische gedragsregels, en dat we onze vrijheid in die zin moeten richten.

Wij danken God dan ook voor de hoop die Hij ons geeft.

Wij zijn er ook om verheugd dat de moslimgemeenschap in ons land de representatieve structuren kan opbouwen die haar toelaten in verscheidenheid en consensus in de maatschappij aan zichtbaarheid te winnen.

Mensen van goede wil vragen ons te tonen dat ons geloof ook voor hen iets betekent. Moge God ons helpen om niet te falen in ons getuigenis. Moge Hij ons vergeving schenken.

Moge het feest van het breken van de vasten een teken zijn van geluk het hele jaar door. Als het God belieft.

Vanwege het Overleg van Christelijke Kerken in België, de katholieke Bisschoppenconferentie van België, de synodale Raad van de Verenigde Protestantse Kerk in België, het centraal Comité van de anglicaanse Kerken in België en de Orthodoxe Kerk in België

GROET AAN DE HINDOES

De Werkgroep Hindoeïsme van de Raad van Kerken geeft een felicitatiegroet gemaakt die christenen kunnen versturen aan hindoes ter gelegenheid van het Holi-feest (1 en 2 maart).

Besteladres: Bureau Ontmoeting met Moslims, tussen 8.30 en 13.00 uur,
tel. 033 - 496 03 29

Pleidooi voor een Abrahamitische oecumene

Op 5 en 6 november vond aan de Katholieke Universiteit Nijmegen een congres plaats ter gelegenheid van het 75-jarige bestaan van de theologische faculteit. Op dit congres, getiteld 'Geloof in God in een multiculturele en gesecculariseerde samenleving' hield onder andere Prof. Dr. Karl-Josef Kuschel een voordracht over de uitdaging van jodendom en islam voor het christelijk spreken over God. Kuschel, hoogleraar voor theologie van de cultuur en de interreligieuze dialoog aan de Eberhard-Karls-Universität te Tübingen, is onder andere bekend geworden door een boek over de figuur van Abraham als symbool voor een overgang van strijd naar oecumene tussen jodendom, christendom en islam (*Streit um Abraham*, 1994) en een boek over Lessing en de uitdaging van de Islam (*vom Streit zum Wettstreit der Religionen*, 1998). Hij schetste de geschiedenis van de ontmoetingen tussen joden, christenen en moslims als een geschiedenis die zich eeuwenlang gekenmerkt heeft door het vinden van identiteit in confrontatie met de ander: ik ben christen doordat ik geen jood of moslim ben. De identiteit werd als het ware met de rug naar de anderen toe geformuleerd. Tegenover deze historische non-communicatie stelde Kuschel dat joden, christenen en moslims tegenwoordig het godsgeloof van de anderen serieus dienen te nemen voor hun eigen godsgeloof. Hij besprak daartoe allereerst drie sleutelfiguren die binnen de godsdiensten iets zeggen over het contact met de andere godsdiensten: Noach, Abraham, Ismaël en Jezus. Vervolgens besprak hij de aanzetten tot een theologie

van de anderen die er bij joden, christenen en moslims te vinden zijn. Tenslotte besprak hij een vijftal praktische initiatieven op weg naar een Abrahamitische oecumene: de *Fraternité d'Abraham* (Frankrijk), de *Academy for Judaic, Christian and Muslim Studies* (Los Angeles), de *Children of Abraham Foundation* (Zweden), de *Gesellschaft für interreligiöse Friedensarbeit* (Sarajewo) en de *Three Faiths Forum* in Engeland. Hij bepleitte de totstandkoming van institutionele organen waarin ook in Duitsland en Nederland de dialoog tussen joden, christenen en moslims vorm zou moeten krijgen. Daarbij legde hij de nadruk op de verbinding tussen spiritualiteit enerzijds en reële politieke inzet anderzijds. De teksten van het congres zullen in het Engels en Duits ter beschikking komen in de loop van dit jaar. -Pim Valkenberg

Ontmoeting Buitenlandse Vrouwen Den Haag jubileert

Het OBV heeft groots uitgepakt bij de viering van haar 20 jarig jubileum. Op 26 november ontvingen zij vrienden en gasten met sprekers, muziek en cabaret. Den Haag begon indertijd als eerste met het initiatief om buitenlandse vrouwen die hun huis niet willen of durven verlaten op te zoeken. Vrouwen geven in OBV-verband taallessen aan vrouwen, om hen te stimuleren alsnog deel te nemen aan de reguliere lessen die de gemeente aan deze groepen aanbiedt. Inmiddels zijn er zusterorganisaties van het OBV actief in Utrecht, Zeist en Rotterdam. Tijdens de viering ontvingen 21 vrijwilligsters uit handen van burgemeester Deetman van Den Haag de 'stadsspeld'. Mevr. Ans Schim van der Loeff-Mackaay werd onderscheiden met de 'stadspenning'.

Zij was één van de initiatiefneemsters van de Stichting en heeft vooral op beleidsmatig en bestuurlijk niveau haar sporen verdiend.

Het OBV presenteert zichzelf met de sleutelwoorden RESPECT en GEDULD. De Stichting geeft alle vrouwen in Nederland gelegenheid om te profiteren van de mogelijkheden die onze kleurrijke samenleving hen biedt. Eén van de lesgeefsters omschrijft het in de jubileumkrant positief en uitdagend: elke week een paar uur in het buitenland...

Potentiële lesgeefsters en lesneemsters kunnen voor informatie bellen of langs komen bij het

OBV, Conradkade 62, Den Haag, tel. 070-345 60 05 (open van ma. t/m vr.)

Ontmoetingsweekend moslim- en christenvrouwen, oktober 1999.

Het is de vierde keer dat Kerk en Wereld een weekend organiseerde dat vrouwen de gelegenheid biedt om elkaar te ontmoeten rondom een thema uit Bijbel en Koran. Dit jaar bogen de deelnemsters zich over het begrip 'rentmeesterschap' en 'khalifa'. Uit het verslag:

Aan de deelnemsters was vooraf gevraagd om kranten en tijdschriften te bekijken die betrekking hadden op het thema van het weekend: **rentmeesterschap/khalifa**.

Naast voorbeelden van negatieve ontwikkelingen die plaats vinden in techniek en samenleving, was het verbazend hoeveel positieve dingen er naar voren werden gebracht, zoals de geboorte van een kind, omgang met asielzoekers als ook de zorg voor elkaar en de schepping.

Omdat het weekend ook een studieuus karakter had, waren koran- en bijbelteksten aan de deelnemsters toegezonden om zich er thuis op voor te bereiden. In kleine groepen, bestaande uit moslim- en christenvrouwen, werden de teksten

opnieuw gelezen en aan de hand van enkele hulpvragen bestudeerd. Ook werden 's middags commentaren op de teksten gelezen, besproken en verwerkt. Uit het commentaar op Genesis leerden we o.a. dat de mens de mogelijkheid heeft tot het maken van keuzes; de mens kan kiezen tussen goed en kwaad. Het commentaar op enkele passages uit de Koran maakt duidelijk dat rentmeesterschap wel verantwoordelijkheid schept, maar dat dat niet gelijk staat aan autoriteit hebben.

Op de zondagochtend was er tijd en ruimte voor stilte en meditatie. Het is indrukwekkend om na een gebedsintentie gezamenlijk het "Onze Vader" en "Al Fatiha" (het openingsgebed in de Koran) te bidden. We hopen dat we een volgende keer nieuwe gezichten mogen verwelkomen. Misschien ook uit andere hoeken van deze samenleving.

-Amna van Hunen en Josien Folbert

Naweeën Rushdie-affaire in Engeland

In september 1998 beëindigen de Britse en Iraanse regering hun besprekingen over de Rushdie-affaire. Iran verklaarde niet de intentie te hebben Rushdie's leven te bedreigen. Deze verklaring was een belangrijke stap op weg naar normalisatie van de betrekkingen tussen beide landen.

In de Nederlandse pers was de reactie op deze ontwikkeling vrij lauw. Hier en daar werd gewaarschuwd tegen te groot optimisme over de veiligheid van de Britse schrijver. Maar in het algemeen overheerste de opluchting over het hopelijke einde van deze slepende affaire.

In de Britse pers werd het nieuwe beleid veel intensiever bediscussieerd en werd sterker de indruk gewekt dat de Rushdie-affaire verre van afgerond is. Diverse moslimorganisaties herhaalden hun eis dat het boek uit de handel wordt genomen, maar kregen van Robin Cook, de Britse

minister van Buitenlandse Zaken, nul op het rekest. Islamitische dag- en weekbladen wezen op andere boeken die recentelijk door een verbod werden getroffen, zoals het anti-semitische boek Wolverine. Een enquête onder moslims, georganiseerd door het islamitische weekblad Q-News, liet zien dat de meeste moslims in Engeland het doodsvonnis tegen Rushdie nog steeds onderschrijven, hoewel weinigen zich bereid verklaarden de schrijver eigenhandig om te brengen. Dr. Zaki Badawi van het Muslim College in London, wees echter op de schade die de hele zaak de Britse moslimgemeenschap had berokkend, en hoopte dat de verbeterde Brits-Iraanse betrekkingen het "begin van het einde" van de Rushdie-affaire zou betekenen.

Minister Cook van Buitenlandse Zaken probeert intussen een dialoog op gang te brengen met de islamitische wereld, en heeft diverse malen verklaard dat de Britse moslimgemeenschap daarbij een essentiële rol te vervullen heeft.

Moslims lid van de House of Lords.

In haar poging de moslimgemeenschappen in Engeland meer te betrekken bij het openbare bestuur, heeft de regering Blair een drietal moslims opgenomen in de lijst van 27 personen die in de adelstand werden verheven. Het gaat om de volgende personen: Nazir Ahmed van Rotherham, de oprichter van het Nationale Forum van Britse Islamitische Gemeenteraadsleden. De nieuwe Lord Nazir is afkomstig uit Pakistaans Kashmir en een vooraanstaand lid van de Labour Party, die zich o.m. onderscheidde door zijn werk voor Amnesty International; Polla Manzia Uddin uit Bangladesh. Barones Uddin maakte zich als Labour-gemeenteraadslid in London-Oost sterk voor de positie van

Bangladeshi vrouwen. Waheed Ali, eigenaar van een zendstation en een geslaagd zakenman.

Als leden van de adel zijn deze moslims tevens lid geworden van de House of Lords, de Britse Eerste Kamer. Zij zijn overigens niet de eerste moslims in dit orgaan. Een van de Lords, Lord Yarborough, is een bekeerling tot de islam.
-Nico Landman

Stichting Islam en Dialoog (The Foundation for Islam and Dialogue)

Op internet en via e-mail meldde zich een nieuwe islamitische stichting, die de islam wil verspreiden in het teken van tolerantie en menselijkheid. De letterlijke tekst van het statement: "To emphasize that Islam is based on principles such as affection, compassion, mercy, and tolerance and certainly not on violence, hostility, and terror; that all religions are based on these principles and therefore all conflicts of the past should be abandoned in order to initiate a warm dialogue and to free our world from the agony of war and conflict, carrying her into a peaceful and fortunate future." Atilla Yusuf Alan

Het adres van de stichting is:

Postbus 8945, 1006 JC Amsterdam
Lodewijk van Deyselstraat 57, 1064 HL Amsterdam. Tel: +31 (20) 4470199
Fax: +31 (20) 4470198.

E-mail: siend@xs4all.nl

De stichting is ook op internet te vinden onder nummer:

<http://www.xs4all.nl/~siend/>

YOESUF

Stichting Islam en (Homo)sexualiteit

Stichting YOESUF is een landelijke organisatie, gespecialiseerd in informatie-

voorziening over de islam en (homo)seksualiteit (m/v).

De stichting is niet gebonden aan een bepaalde nationaliteit, etnische groepering, religieuze of politieke stroming.

De stichting richt zich op instanties en personen, moslims en niet-moslims, die vragen hebben of van gedachten willen wisselen over het thema de islam en (homo)seksualiteit.

Stichting YOESUF wil bijdragen aan een beter begrip voor elkaars leefwijze, religieuze overtuiging en seksuele gerichtheid.

YOESUF heeft een telefonisch infopunt dat elke woensdag en donderdag van 16.00 tot 19.00 uur bereikbaar is onder nummer: 0475 317653. (Contactpersoon: drs. Omar Nahas) Hier kunt u (schriftelijke) informatie opvragen of van gedachten wisselen over uw vragen.

Secretariaatsadres: Stichting YOESUF

Postbus 508

6040 AM Roermond - Nederland

E-mail: Euroarab@plex.nl

Moslims en Christenen in gebed

Wat ervaar je als je bidt? Dat was de vraag die wij elkaar stelden. Eind October kwamen wij bijeen, een groepje Moslims en Christenen van zeer uiteenlopende richting en herkomst doch allen geboeid door spiritualiteit en mystiek. In een kerk, onder leiding van een imam, hebben wij onze ervaringen uitgewisseld.

Een Moslima begon met een korte doea, waarin zij God vroeg "dat het resultaat van deze bijeenkomst mag zijn dat wij nog meer liefde voor U in ons hart zullen hebben en dat wij nog betere dienaren van U zullen zijn, wat ook onze geloofsrichting zijn moge". Zij vertelde dat zij, niet religieus opgevoed, na een lange zoektocht langs vele geloven ten slotte houvast had gevonden in de Islam, die liefde en discipline verbindt. Het tonen van liefde voor de Schepper door hulp te bieden aan mensen die Hij op je pad stuurt, is een

belangrijke vorm van bidden. Daarnaast zijn er de verplichte en vrijwillige gebeden en dhikr, het gedenken van God door het herhalen van zijn Naam, met de tong of in stilte in het hart. Steeds ken ik - zo zei de inleidster - het gevoel van liefde voor de medemens en van de noodzaak van Gods hulp om die liefde te bewaren, mij te beschermen tegen mijn ego en de satan. Zonder gebed voel ik mij stuurloos, is het leven eigenlijk ondenkbaar. Wie bidt met het hart bij God, diens gebed wordt zonder tussenkomst van engelen door God aanvaard.

Een Christen omschreef vervolgens bidden als verlangen naar God. Het Onze Vader omvat eigenlijk alle elementen van een goed gebed: de vraag om hulp en om vergeving van gemaakte fouten, de dank voor wat werd ontvangen en de lof voor het mooie dat werd ontmoet. Het toont daarbij dat eenvoudig en weinig woorden volstaan. Een verrijking vind ik - aldus spreker - het spontane gebed waarmee je uiting geeft aan Gods aanwezigheid in je leven. Het biddend lezen, het in stilte overwegen van bijbelpassages die over de dagelijkse dingen gaan, heeft mijn gebed verdiept. Via ZaZen herontdekte ik het oud-christelijke, contemplatieve gebed: het loslaten van wat je bezig houdt en het in volkomen stilte wachten op Gods Woord. Het doet mij terugdenken aan mijn jonge jaren, toen ik al genoot van de "paradijselijke" stilte die bleef hangen na de eucharistie in de kerk. Mijn jeugdige onbevangenheid is voorbij, maar het is een herademing te ervaren dat God je toch in de stilte nabij is. God, Uw Rijk kome. Op U heb ik mijn hoop gesteld, niet beschaamd zal ik worden in eeuwigheid. Meditatie, contemplatie, dhikr - de betekenis daarvan te verduidelijken was een onderwerp van gesprek. Mediteren - of fikr - is verstandelijk benaderen, overdenken, nadenken over jezelf of over een tekst uit de Schrift: jezelf leren kennen, de betekenis van die tekst doorgronden. Dit staat tegenover het gevoelsmatig genieten van een voorgedragen of gezongen tekst in

een vreemde taal, zoals het Arabisch of het Latijn. Bij contempleren concentreert men zich, bijvoorbeeld, op een enkel woord of een korte zin uit een tekst of gebed. Dit komt overeen met dhikr, het steeds herhalen van de Naam van God. Christenen kennen zo het Jezus-gebed. Uiteindelijk komt men tot het gebed zonder woorden, ja tot de stilte zonder gedachten van ZaZen. De betekenis van stilte werd door alle aanwezigen beaamd - stilte die je trouwens ook 's morgens in de natuur of in de ruimte van een kathedraal kunt ervaren. Je komt tot rust in jezelf, wacht af of God zich tot je zal richten. Ook al hoor je Hem niet, Hij is toch aanwezig. Ook al zie je Hem niet, Hij ziet jou. Het kan je een gevoel geven van geluk of van blijheid, of het gevoel dat er iets gaat gebeuren. Misschien krijg je een moment van Verlichting, maar dat is "meegenomen". Belangrijk is, dat wat je ervaart in de stilte je de formele regels en gebeden beter doet verstaan en dat de inspiratie, de ingeving van God - die je ook anders dan in de stilte kunt ontvangen - je leven op andere wegen brengt.

Rond het middaguur hebben Moslims en Christenen in elkaars aanwezigheid in de kerk gebeden.—Jan Landheer & Ali Rahiminejad

BELGISCHE MOSLIMS STEMMEN.

België vestigt een primeur in Europa met de oprichting van het "Orgaan Hoofd van de Eredienst". Deze raad zal namens de moslingemeenschap optreden als spreekbuis voor de overheid. Het is een democratisch gekozen orgaan. Twee derde van de 70.000 ingeschreven moslims maakte de gang naar de stembus. In België wonen op dit moment circa 300 duizend moslims. De kandidaten zijn voorgedragen door moskeeën vanuit zeer diverse religieuze stromingen binnen de islam.

Al in 1974 heeft België de islam als tweede godsdienst erkend. Sinds die tijd kunnen moslims in principe aanspraak maken op overheidssubsidies voor bijvoorbeeld het onderhoud van moskeegebouwen of het

salaris van imams. Uiterlijk in februari zal de Raad het werk aanvangen, voorlopig voor tien jaar. Daarna kan de moslingemeenschap weer een oproep verwachten voor religieuze verkiezingen. (NRC 15/12/98)

MOSKEE ZWOLLE

De bezetting van de Gulzar-E-Medina moskee in Zwolle is ten einde. Het bestuur heeft in december op last van de rechter de sleutels van het gebouw overhandigd aan de eigenaar, de World Islamic Mission. Imam Goelab en enkele dissidente moslims hielden de moskee bezet nadat hun geestelijk leider Noorani Siddiqui het zittende bestuur ontslagen had. De gemeente Zwolle heeft geprobeerd om voor de maand Ramadan een alternatieve gebedsruimte te regelen voor het 'dakloze' deel van de Surinaamse moslingemeenschap in die stad. (NRC 16/12/98)

Algerije - nieuwsbericht

Van VVD-leider Frits Bolkestein hebben we de laatste tijd minder gehoord: zijn pikante en geruchtmakende uitspraken ontbraken sinds hij vanaf de zomer van 1998 terugtrad als fractieleider. In November '98 kwam hij toch weer even in de controverse terug: in Zwitserland reikte hij namens de Liberale Internationale een *Prijs voor de Vrijheid* uit aan de Algerijnse Khalida Messaoudi, parlamentslid, feministe en tegenstandster van het islamitisch fundamentalisme. In *De Volkskrant* (Zat. 14 nov. 1998) publiceerde Bolkestein een interview met Messaoudi, een lerares wiskunde, die de komst van de sluier en de afschaffing van het Frans als de grootste gevaren voor het onderwijs ziet: "In 1987 droegen 5 van de 42 leerlingen hoofddoekjes, het volgende jaar de helft. De kwaliteit van het onderwijs holde achteruit. De scholen produceren nu manipuleerbare zombies. Overal in de islamitische wereld zijn universiteiten

haarden van activistisch fundamentalisme. In Algerije in het bijzonder, want door de geforceerde arabisering moesten veel Egyptische leraren worden aangetrokken. Die hebben het fundamentalisme meegebracht." Hierop moest natuurlijk een weerwoord komen. Verschillende reacties (18 en 28 nov.) verwijten Bolkestein, dat hij Algerijnse regeringspropaganda klakkeloos overneemt, als liberaal democraat helemaal niet vraagt, waarom de moslims van het FIS in 1990 en 1991 massaal de verkiezingen wonnen, maar dictatoriaal verboden en vervolgd werden door een regiem, dat ook acht jaar later nog geen rust, orde en welvaart heeft kunnen brengen, maar alleen corruptie en onderdrukking laat voortduren.

Duitsland - nieuwsbericht

* Het dialoog-initiatief dat President Prof. Dr. Roman Herzog sinds 8 oktober 1995 heeft ontwikkeld, groeit langzaam. In het binnenland heeft Herzog zich meermalen uitgesproken tegen het vijandbeeld, dat over en tegen de islam wordt gecreëerd. Internationaal gezien, heeft hij een kleine groep verzameld, waaronder de koningen van Marokko, Jordanië, Noorwegen en Spanje en presidenten van Finland en Italië. Doel van het initiatief is het waanbeeld van de onontkoombaarheid van een *clash of civilisations* te bestrijden. Duitse moslimorganisaties begroeten dit initiatief positief.

* De Duitse moslims hebben steun gekregen van de Eangelisch-Lutherse Kerk in Westfalen en Rijnland in hun streven om ook in de openbare ruimte de oproep tot het gebed te mogen laten klinken. Het Islam-instituut uit het Duitse Soest benadrukte in dit verband, dat het goed is voor moslims én christenen om ook in het openbare leven hun geloof te kunnen laten blijken. De moslims voegden er aan toe, dat dit voor hen ook meebrengt, dat zij hun inspanningen moeten voortzetten, om voor christenen in moslimlanden ook deze gelijke rechten te verkrijgen. In het nummer van de *Moslemische Revue*, Oktober-Dez. 1998 staan dan ook enkele brieven, die verstuurd zijn aan de

ambassades van Saoedi-Arabië, Iran en Pakistan ten gunste van de godsdienstvrijheid voor christenen.

* De Duitse 'collega' van BEGRIP, CIBEDO

(*Christlich-Islamische Begegnung-Dokumentationsleitstelle*)

vierde zijn twintigjarig bestaan en naar aanleiding hiervan keek Mehmet Kilinc in de laden van het *Islam-Archiv-Deutschland* en publiceerde wat documenten uit de voorbereidingstijd. Aan moslimzijde is de hoofdpersoon nog dezelfde: M. Salim Abdullah, terwijl Pater Hans Vöcking nog steeds prominent werkt aan de katholieke/christelijke kant. Een bemoedigende continuïteit of wijst dit ook op enige stagnatie?

* Verder in het recente nummer van de *Moslemische Revue* een heldere bijdrage van Smail Balic over de 'grondslagen van islamitische vroomheid'. De Bosnische moslim Balic moet al een heel leven lang in Oostenrijk en Duitsland rekening houden met een publiek, dat nog steeds van de eerste beginselen van de islam kennis moet nemen. Verder een kritisch artikel van de Duitse moslimleider M. Salim Abdullah over het 'vredesvermogen' van de Abraham-religies. In zich zijn ze alle drie vredelievend, maar waarom bezwijken zij zo snel voor de politieke verleiding en het ideologisch-nationalistische vertoog? Zijn zij dan zo gemakkelijk manipuleerbaar en zo machteloos?

Het halssnoer van de duif

Abu Muhammad Ali Ibn Hazm al-Andalusi, ,
Vertaling en uitgave door Emilio García
Gómez. Circulo de Lectores. Barcelona 1997

Het boek heft een waardevolle proloog van de hand van Ortega y Gasset (26 blz.), een inleiding op het leven van de schrijver alsmede een analyse van "Het halssnoer van de duif", geschreven door Emilio García Gómez - een expert in de Arabische taal en de cultuur van de islam - en slotte (ik reproduceer hier de titelpagina)

Het boek dat het traktaat bevat: Het Halssnoer van de Duif. Over liefde en minnaars.

Werk van Abu Muhammad Ali Ibn Hazm al-Andalusi (Moge God hem vrijspreken van schuld en hem vergeven zoals aan alle Musulmannen) (blz. 99-381)

Het boek, beroemd en literair ..."het beste werk van zijn auteur en van geheel de arabisch-andalusische literatuur..." (García Gómez, p. 31) heeft me tijd gevraagd voor lezing en herlezing, niet alleen vanwege zijn vele, onbekende woorden, maar ook omdat het gaat om een soort traktaat, een uiteenzetting over de liefde, over haar fortuin en misfortuin.

Het heeft weinig zin hier het boek samen te vatten; wel om een reflectie te geven over een aantal interessante punten; en tot slot, iets te laten voelen en smaken van de stijl van dit document.

De stijl is helder, erudiet, eenvoudig en elegant. Ibn Hazm drukte zijn ideeën en waarnemingen uit op een directe, begrijpelijke en tegelijkertijd gecultiveerde manier. Emilio García Gómez heeft ons een voorbeeldige, literaire vertaling nagelaten. Ibn Hazm maakt duidelijk dat hij een realistische waarnemer van de menselijke relaties op het terrein van de liefde is geweest. De voortdurende invoeging van gebeden en aanroepingen tot Allah trekt onze aandacht. Bijvoorbeeld "...Wij weten dat de Profeet van God (God zegene hem en moge hem behouden) ... of ..." aan de overkant van het huis van vizier Abu Umar Ahmad ibn Hardayr (Moge God hem vergeven hebben) (Het woord 'Ibn' betekent 'zoon'. De lezer herinnert zich hier de genealogische lijsten uit de H. Schrift ... Jezus,

zoon van Maria, tot aan ... zoon van David). In het kort, dit geschrift ademt een voortdurend bewustzijn van God; de auteur roept God aan zoals hij lucht in- en uitademt, zó natuurlijk.

De veelvuldige invoeging van gedichten en rijmen om bepaalde teksten en argumenten te verfriaaien of te verduidelijken is eveneens opvallend. Bijvoorbeeld: "Eveneens heb ik in een gedicht uiting gegeven aan het welbehagen dat het beluisteren van een melodieuze stem kan geven zelfs al kan men de zingende persoon niet waarnemen: "Een leger van liefde betreft haar kampement in mijn oren zoals de tranen van mijn ogen verraden." (p. 131). (Natuurlijk klinkt de Spaanse vertaling van het Arabisch mooier dan de Nederlandse van het Spaans): "tropa de amor acampa en mis oídos, como lo muestra el llanto de mis ojos."

De verfriaaiing van teksten met poëzie lijkt een karakteristiek te zijn van de arabisch-andalusische literatuur gezien het feit dat hetzelfde beschreven wordt voor documenten, aangetroffen in Badajoz. (María José Rebollo Avila, De cultuur in het rijk van de Taifa in Badajoz, besproken in de krant Extremadura van 20 december 1997).

Een ander interessant thema is het verschil tussen de cultuur en de maatschappij uit het jaar 1000 na Christus in het Kalifaat van Cordoba en die van ons op het punt van ideeën over liefde, onweerstaanbare aantrekkingskracht, schroom inzake de beschrijving van lichamelijke relaties, de romantische inslag van de auteur enz. "Mensen verschillen van mening over de aard van de liefde; zij spreken erover en weten van geen ophouden. Naar mijn gevoelens bestaat zij in de eenheid tussen delen van zielen, die zich in deze geschapen wereld onderling verdeeld bewegen in vergelijking met hoe zij aanvankelijk waren in hun verheven wezen; in de zin van hun wederkerige relatie die hun potenties genoten in het verblijf van de allerhoogste wereld....

Wij weten allen, dat het geheim van de aantrekkingskracht of van de afstoting der geschapen dingen in de verwantschap of in de afkeer ligt tussen hen, want alles zoekt zijns

(haars) gelijke; het verwante vindt slechts rust in het gelijke, en deze wezensverwantschap oefent een actie uit die de zintuigen waarnemen, en een invloed die in het oog springt.... Wel, als dit zo is, wat zal er dan gebeuren met de ziel, die tot een zeer zuiveren en etherische wereld behoort, wier evenwichtige wezen tendert naar het hoge, en wier essentie gereed is om verwantschap en toeneiging, verlangen en afkeer, begeerte en tegenzin waar te nemen? (p.111)

De liefde, aldus onze auteur, overkomt iemand, de schoonheid van een vrouw blijkt onweerstaanbaar. Overigens is het opmerkelijk, dat we naast deze romantische en verheven ideeën eveneens praktische en verstandige waarnemingen kunnen noteren, de vrucht van een leven dat rijk is geweest aan observaties, sociale contacten en overpeinzingen, die ook aan de mens van 2000 na Christus voldoening geven. Het lijkt erop dat we niet zo veel veranderd zijn in 1000 jaar.

Dit boek nodigt ons uit om een reis te maken naar een andere tijd, een andere maatschappij, de mysteries van het onbekende. Theoretisch weten we dat de Arabische cultuur heel rijk is geweest en nog is, maar praktisch houden wij deze samenlevingen en culturen op afstand. Ik ben dit boek gaan lezen, omdat ik naar oude muziek ben gaan luisteren: "Het leven van Maria" van Alfonsus de Wijze, 1221 - 1284, uitgegeven door Eduardo Paniagua. (Sony Music Entertainment, Spain, 1995). De melodieën zijn zo verschillend van die uit barokke, klassieke, romantische, moderne, pop en rock muziek, dat zij het verlangen en een soort weemoed naar "verloren werelden" in mij oproepen. Een bezoek aan Granada en het Alhambra, Cordoba en haar moskee deden vergeten herinneringen ontwakken van bezoeken aan Beiruth, Damascus, Palmyra met haar fraaie schatten, architectuur, bewonderenswaardige en mysterieuze begraafplaatsen en talloze vreemde maar waardige mensen. In Rotterdam heb ik een tentoonstelling gezien over Arabische architectuur, over de geometrie die de basis vormt; en als herinnering en nooit vervulde opdracht heb ik daar een boek gekocht ter bestudering van deze vormen. (Keith Albarn e.a., The language of Pattern. Thames and

Hudson, London 1974) In Rotterdam ontmoette ik de wereld van de immigratie, de moeilijkheden van immigranten in onze samenleving, de verwerping van de islam, de angst voor een invasie door een andere, islamitische cultuur, de wetenschappelijke studie van het verschijnsel migratie. Een boek, zoals het boven besprokene, toont de diepe rijkdom van een andere maatschappij, van een andere cultuur, als wij ons tenminste openstellen voor de schatten die erin verzonken zijn. Maar de voortdurende strijd om te overleven, het gevecht tussen "eerste-, tweede- en derde-rangs" burgers, het verlangen naar macht en de ermee verbonden privileges, dat alles is een voldoende prikkel om de parels in een andere cultuur te vergeten, de schittering, de wijsheid, de gouden vonk in de ander. Een bewonderenswaardig mens, de auteur Ibn Hazm van Cordoba!

-Broos Verdonk

Verhalen uit de islamitische traditie

Khurram Murad en M.S.Kayani, *Een overtuigende boodschap*, uitgeverij Oase, Zoetermeer, 1997, 142 blz. f 29,50, ISBN 90-74792-07-3

Op Kerkendag 1998 heeft een moslim vriend verhalen voorgelezen uit de islamitische traditie. Het waren verhalen in goed en eenvoudig Nederlands. De zaal was stampvol en de aanwezigen luisterden geboeid. Nog steeds horen we de vraag of deze verhalen ook in boekvorm verkrijgbaar zijn. Het antwoord is: ja, ze zijn te vinden in enkele boeken die zijn uitgegeven door Oase.

De verhalen in *Een overtuigende boodschap* gaan over mensen op het Arabische schiereiland in de tijd van de profeet Mohammed, die zich aangetrokken voelden door de boodschap van de islam en besluiten moslim te worden. Uiteenlopende figuren komen er in voor: slaaf, stamhoofd, rabbi en vorst. Allen vernemen de boodschap, maar niet ieder bekeert zich. De koning van Perzië en de keizer van Byzantië wijzen de nieuwe godsdienst af; wij weten hoe het hun verder is vergaan. Onder hen die de islam wél aanvaardden, zijn beroemde

mannen, zoals de latere khalief Omar en Selmen die gouverneur van Perzië werd. Heiden, jood, christen, parsi - de nieuwe moslims zijn uit elke religie afkomstig. Toch is het niet alleen de tekst van de boodschap die hen bekeert. Er zijn telkens ook praktische omstandigheden. Jongens besmeuren het beeld van een machtige afgod, maar deze reageert niet, roept zelfs niet om hulp. Een moslim geworden slaaf wordt door zijn nieuwe geloofsgenoten vrijgekocht. Een fervent tegenstander gaat op bezoek bij Mohammed, die hem vriendelijk en zonder angst ontvangt. Aan een gevaarlijke vijand die gevangen is, schenkt de Profeet genade en, tot verbazing van zijn metgezellen, de vrijheid.

Persoonlijk heb ik een voorkeur voor de boeken die eerder in dezelfde serie zijn uitgekomen: *Prachtige verhalen uit het leven van Mohammed* en *Een grote kindervriend*. Deze vertellen vooral over de belevenissen van de jonge Mohammed, over zijn roeping en eerste ervaringen als Profeet en over zijn voorbeeld hoe in het leven van alledag met elkaar om te gaan. Uit deze delen ook citeerde onze vriend op Kerkendag.

Volgens de uitgever zijn de boeken geschikt voor kinderen vanaf een jaar of tien. Dit biedt een mooie gelegenheid om jongeren, moslims en anderen, in goed Nederlands kennis te laten nemen van een bloemlezing uit de islamitische traditie.—Jan Landheer

Rechtstreeks wegen tot God zonder (teveel) inmenging van bovenaf

Dorothee Sölle, *Mystiek en Verzet. 'Gij stil geschreeuw'*, Baarn: Ten Have, 1998, 411 blz. f 49,90

Dorothee Sölle blijft haar naam als recalitrante en originele theologe getrouw. Na een geruchtmakend boek over 'de dood

van God', dat eind jaren zestig uitkwam en na het 'politieke avondgebed' uit het decennium daarna, komt zij nu met een groot boek over mystiek, maar dan niet als een verzameling religieuze hoogstandjes, maar juist beschreven als religie 'van onderop'. De toppers zijn er natuurlijk wel: vooral veel in citaten van Meester Eckhart, maar ook Johannes van 't Kruis, Ruusbroeck, Teresa van Avila. Speciale aandacht wordt hier ook gegeven aan de moslims Jalaluddin Rumi, Rab'a al-Adawiya en Mansour al-Halladj.

Verzet krijgt allerlei betekenissen: een protest tegen de onderdrukking van een totalitaire religie (die weinig plaats geeft aan vrouwen), tegen een consumptiemaatschappij, tegen de beperking van de mens in haar relatie tot de materiële en vaak banale wereld rondom haar: bevrijding tot het grootse van de goddelijke dimensie, herondekt in de individuele mens.

Veel mystici hebben zich uitgesproken in het taalgebruik van een gevestigde religie, vooral in christendom en islam (het Boeddhisme en Hindoeïsme komen in de vele voorbeelden van het boek nauwelijks voor), maar dan was het toch veelal een concessie: 'elke religie heeft een mystiek element, maar dan toch slechts in die mate, dat het niet uit de hand zal lopen en het vuur klein blijft' (34).

Als vele boeken over mystiek is ook dit boek fragmentarisch en anecdotisch: onder nogal algemeen geformuleerde principes worden veel gevarieerde teksten en handelingen van boeiende figuren uit de religieuze geschiedenis naar voren gebracht. Voor lezers van BEGRIP is het meest boeiende hier wel, dat beschouwingen over christenen naadloos overlopen in weergaven van hoogtepunten van islamitische mystiek.—Karel Steenbrink

INTRODUCTIE PIM VALKENBERG

Bij de start van de nieuwe jaargang van *Begrip moslims - christenen* wil ik graag van de gelegenheid gebruik maken en mij even introduceren als nieuw lid van de redactieraad. Mijn naam is Pim Valkenberg, en ik ben als theoloog werkzaam aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Ik heb mijn theologische opleiding in Utrecht genoten, zowel aan de Katholieke Universiteit als aan de Rijksuniversiteit, en dat betekent dat ik al vroeg geconfronteerd werd met het belang van oecumene in de theologie. Tijdens mijn studie heb ik me verdiept in dogmatiek en godsdienstwetenschappen, maar ook in praktische theologie en in de feministische theologie die rond 1975 net opkwam. Daarna heb ik vanaf 1981 een promotie- onderzoek verricht naar de plaats en de functie van de Heilige Schrift in de theologie van Thomas van Aquino (13e eeuw). Dat deed ik naast een baan als volwassenenkatechiet in het dekenaat Bergen op Zoom.

Sinds 1987 werk ik aan de theologische faculteit van de KU in Nijmegen, maar pas sinds een half jaar woon ik daar ook. Ik ben aanvankelijk begonnen binnen de dogmatiek, maar toen ik daar door bezuinigingen overbodig werd, ben ik me gaan toelagen op de inhoudelijke ontwikkeling van de studierichting religiestudies waarmee de Nijmeegse theologische faculteit in 1990 begonnen was. Toen deze faculteit twee jaren later ging fuseren met de UTP uit Heerlen, kwam ik weer als docent op de rol, vooral om les te gaan geven in de grote

wereldgodsdiensten; daarbij kwam het goed uit dat ik destijds in Utrecht bij Jacques Waardenburg godsdienstwetenschappen had gedaan. Omdat ik mijn afkomst als systematisch theoloog niet wilde verloochenen, en omdat we in Nijmegen inmiddels besloten hadden dat we de studierichting religiestudies een theologische identiteit wilden geven, kwam ik als vanzelf terecht op het terrein van de theologie van de godsdiensten. Ik noem dat altijd: het vak dat nadenkt over de consequenties van de interreligieuze dialoog voor de christelijke theologie. Concreet: hoe kun je zó over Christus of over Triniteit praten dat je het gesprek met moslims zo min mogelijk blokkeert, maar tegelijk trouw blijft aan je eigen christelijke traditie? Van het begin af aan heb ik altijd gevonden dat het gesprek met zowel joden als moslims voor christenen daarbij het belangrijkste is, om historische zowel als systematische redenen. Dezelfde 'trialoog' kom ik ook weer tegen in de Overleggroep Joden Christenen Moslims, waarvan ik sinds kort lid ben. Om dat gesprek goed te kunnen voeren ben ik me in het Arabisch gaan verdiepen, zodat ik in ieder geval iets begrijp van de taal die voor moslims de sleutel is tot hun godsdienst.

In mijn onderzoek houd ik me de laatste tijd bezig met dialogen tussen joden, christenen en moslims in de Middeleeuwen. Natuurlijk was er in die tijd niet of nauwelijks sprake van dialoog in de zin die we daar in de moderne tijd aan geven. Maar ik ben ervan overtuigd dat er grote verwantschap bestaat tussen hetgeen we in de moderne tijd dialoog noemen en hetgeen in de Middeleeuwen onder de termen polemiek en apologetiek gebeurde. Het zijn allemaal vormen van interreligieuze communicatie waarbij het voor het gelukken van die communicatie van wezenlijk belang is dat je een taal spreekt die de ander kan verstaan, en dat je ook bereid bent om gedegen naar de ander te luisteren. Naast dit wetenschappelijk werk ben ik natuurlijk ook bezig met

moderne dialogen zoals die in Nederland plaatsvinden. Tot voor kort woonde ik in Utrecht, en kon ik dat dicht bij huis in de wijk Hoograven doen. Nu moet ik iets verder van huis voor die dialoog. Veel van wat ik op dit vlak doe, gebeurt in het kader van de Raad van Kerken in Nederland. Zo heb ik in de afgelopen jaren samen met onder anderen Jan van Lin en Cokkie van 't Leven gewerkt aan een publicatie over christologie en dialoog onder de titel *Begaanbare wegen* (Kampen 1998). Daarnaast ben ik nu met een aantal collega's bezig met een boekje over de *Verklaring van een wereldethos* van het Parlement van de godsdiensten der wereld (Chicago 1993), wat een poging is om door middel van een soort ethische grondconsensus te komen tot een vrede tussen de godsdiensten die de vrede tussen de volkeren dichterbij brengt. Dat zijn erg grote en abstracte woorden, en ik heb er dan ook wel wat vragen bij. Tegelijk denk ik dat het belangrijk is dat we ook in Nederland wat horen van de theologische ideeën die in Amerika en Duitsland volop leven.

Ik beseft dat mijn introductie vol staat met theologie, voor sommige lezers van Begrip wellicht wat te veel. Ik kan het niet helpen, dat is nu eenmaal mijn beroep. Maar tegelijk beseft ik dat theologie maar een heel klein steentje bijdraagt tot het samenleven van christenen en moslims in Nederland. Ik heb een aantal malen ervaren dat dialoog soms een woord is dat christenen te gemakkelijk in de mond nemen. In veel situaties zijn moslims meer gebaat bij concrete solidariteit, een dak boven hun hoofd of een brief aan de gemeente. Dat relativeert mijn gepraat. Maar toch hoop ik op mijn plaats eraan te kunnen bijdragen dat we in Nederland meer christenen in de kerkelijke en theologische praktijk krijgen die weten om te gaan met moslims, die vragen stellen en beantwoorden wanneer dat nodig is, maar die ook zwijgen en handelen wanneer dat eerst nodig is.

-Pim Valkenberg

Drs. Ane Mulder (1951) is geboren in Leeuwarden. Hij volgde in deze stad de pedagogische academie en studeerde daarna theologie in Kampen. Tijdens deze studie werkte hij als godsdienstleraar basisschool en journalist. Van 1982 tot 1990 was hij studentendecaan en docent ethiek en godsdienst, later cultuurbeschouwing aan de Academie voor de Journalistiek (Christelijke Hogeschool Windesheim) te Zwolle. In 1991 deed hij een aanvullend doctoraal examen met als specialisatie Islam aan de Vrije Universiteit te Amsterdam en werd als zendingspredikant door de Hervormde Kerk naar Afrika gezonden. Daar werkte hij als adviseur voor het Project voor Christen-Moslim Relaties (PROCURA) in Kenia en Ivoorkust en was tevens predikant in de Presbyteriaanse en Methodisten kerk. In 1997 keerde hij met zijn gezin terug naar Nederland, werkte korte tijd als coördinator voor het project Tweehonderd jaar Zending in Nederland (Hervormde en Gereformeerde Kerken) en als editor aan de publicatie van Franstalige teksten voor christen-moslim relaties in West-Afrika. In 1998 begon hij met zijn werk als geestelijk verzorger op Noorderhaven, een instelling voor mensen met een verstandelijke handicap te Julianadorp (Den Helder).

Over zijn algemene interesse voor Islam en christen-moslim relaties zegt hij:

“De studie van de Islam heeft mij indertijd om twee redenen aangetrokken. De eerste was de warmte van het zuiden en het geboeid zijn door de oude culturen van de islamitische hartlanden en de tweede was

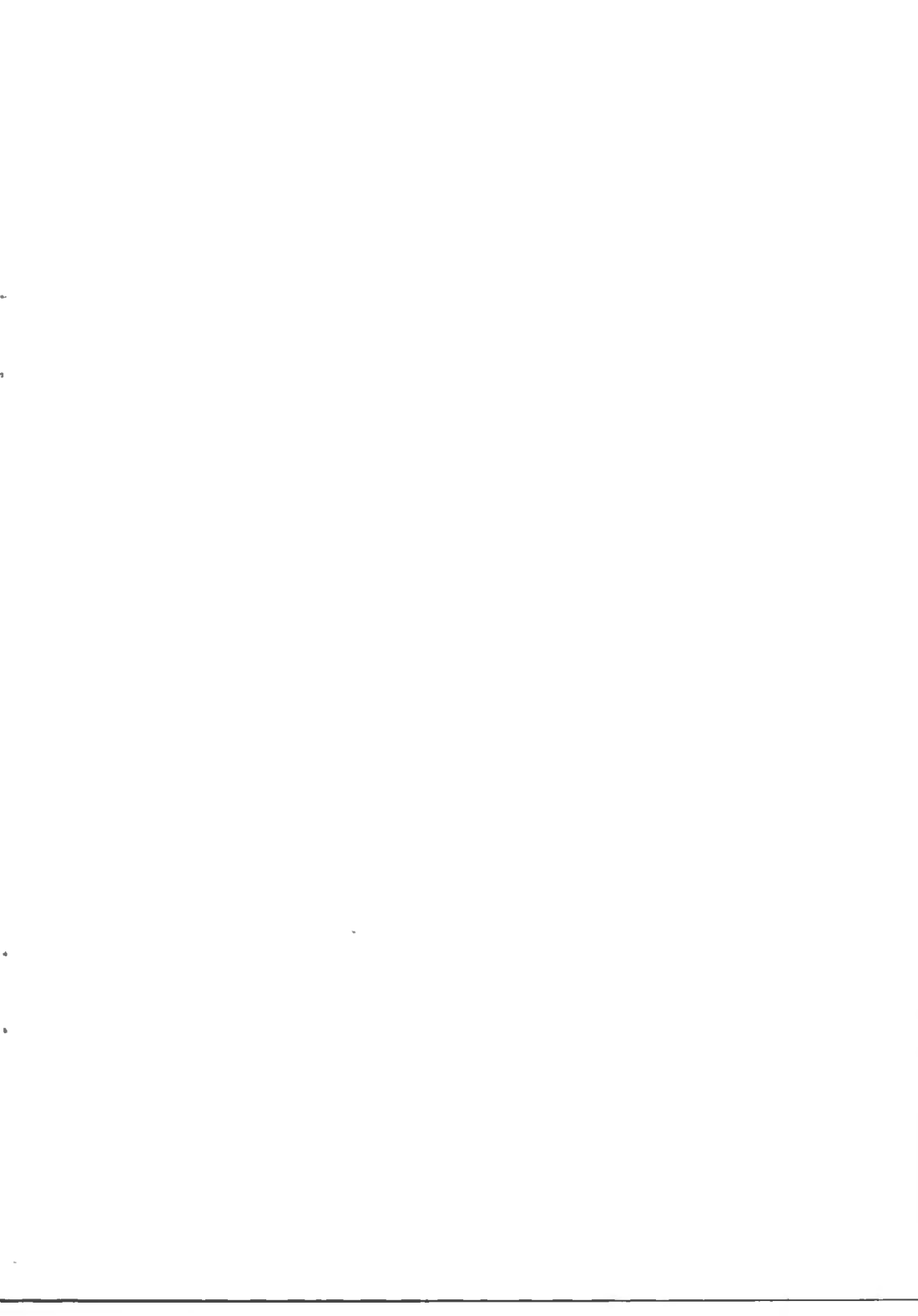
de uitdaging van de ontmoeting met die éne grote religie, die na het christendom is ontstaan.

In Afrika werd zijn interesse gewekt door de spiritualiteit van de volksislam: "Wat me ging intrigeren was het geloof van de gewone moslim. De man of vrouw, die bij me in de straat woonde, waar je vis van kocht, of die je de vasten van de Ramadan zag houden. Waarom was die Islam voor hem of haar zo belangrijk waarom deed iemand iedere dag zijn gebeden met de rozenkrans, waarom gaf iemand dagelijks wat geld aan de bedelaar en waarom was bidden in de nacht van de neerdaling van de Koran bijvoorbeeld zo belangrijk? En ik ontdekte een spirituele dimensie achter de gewone dagelijkse dingen die moslims doen. In de volksislam gaat het om een bepaalde kracht, waarmee een gewone man of vrouw zijn leven kan beïnvloeden!"

BERRY VAN OERS

Op 10 januari j.l. is ons redactielid drs. Berry van Oers in het huwelijk getreden met mw Maria Lolita del Mar Jamora. Wij feliciteren Berry en Lolita van harte en wensen hen vele goede en gelukkige jaren toe met elkaar.

begrip

Luybenstraat 17
5211 BR 's-HERTOGENBOSCH
Tel. 073-6145159 (tstnr.3)